

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

R. Rägo
peatoimetaja

K. Grau, E. Maddison, A. Palvadre,
J. Reinhold, J. Uluots ja

E. Ein
tegevtoimetaja

Toimetus ja talitus: Tartus, Aia tän. nr. 35, Riigikohtu hoones

LAHEMAD KAASTÖÖLISED.

A. Brandt, S. Csekey, R. Eliaser, E. Erdmann, D. Grimm, Th. Grünthal, K. Gyldenstubbe, J. Jans, P. Kann, F. Karlson, A. T. Kliiman, A. Luiga, J. Lõo, H. Madisson, N. Maim, L. Olesk, K. Parts, A. Piip, P. Poom, M. Pung, K. Saarmann, K. Selter, M. Taevere, O. Tief, I. Tjutrumov, L. Villecourt.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitatav käsikirjad (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, missugune soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartus, Aia tn. nr. 35.

S I S U.

Artiklid.

Kaznelson, W.: Kahtlased küsimused Balti Eraseaduses	289
Parts, K.: Märkusi eelkäiva artikli „Kahju üle poole“ kohta	305
Perandi, A.: Mõisaarhiivide õiguslik iseloom	307
Bresovski, M.: Uurimistest kohtu ees, arvamustest ning arstlikkudest tunnistustest	313
Kristal, H.: Õigusteaduskondade õppetegevuse reform Preisi- maal	319

Kirjanduse ülevaade.

Madisson, H.: Prof. Lange, Kuritegevus kui saatus (Verbrechen als Schicksal)	328
--	-----

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

Kas juhul, kui poolte vahel kokkulepe endisest ajast maa kasutamise kohta omandusõiguse alusel olemas, kuulub see maa

Kahtlased küsimused Balti Eraseaduses.

W. Kaznelson.

A. Kahju üle poole (*laesio enormis*) ja tema mõju kaubandustehingutele.

*Quae male excogitata sunt,
ea nec longa consuetudine confirmari volumus.*¹

Justinianus.

Laesio enormis (siin edaspidi *l. e.*), ülemäärane kahju, s. o. lepingulise objekti hinnast rohkem kui poole (*ultra dimidium*) kahju saamine, õigustab nõudma lepingu tühistamist. See kontrovers, prof. Madai tunnustuse järgi, on paljude sajandite jooksul kutsunud esile vaidlusi suurimate tsiviilõiguse tundjate seas.²

Selle instituudi ajalugu on erakordselt iseloomustav ja sellel tuleb aruteldava küsimuse huvides peatuda mõnevõrra üksikasjalisemalt.

Ürg-rooma õigus ei tundnud seda instituuti.

Ürg-rooma õiguse terasest soomusrüü oli karastatud põhimõtetega, nagu: *jus civile vigilantibus scriptum est* (tsiviilseadused on kirjutatud ärkvelolijatele), *qui jure suo utitur neminem laedit* (kes kasutab oma õigust, ei tee kellelegi kahju), *volenti non fit injuria* (nõusolijale ei sünni ülekohut), *pacta sunt servanda* (lepinguid peab pidama) jne.

Sedamööda kuidas pehmeneb ürg-roomlase iseloomu teras, pehmeneb ka soomusrüü kõvadus, millesse oli rautatud tema õigus. Rooma õigusse hakkas tekkima püüdu nõrgema kaitseks; üksteise järel ilmusid: *exceptio non numeratae*

¹ Seda, mis halvasti oli välja mõeldud, ei soovi meie ainult seepärast sanktsioneerida, et see on kaua tarvitusel olnud.

² Bunge und Madai: „Die in Liv-, Est- und Kurland geltenden Rechte“ Dorpat 1840, I köide, lk. 101.

pecuniae (vaidlus enne rahasaamist väljastatud võlakirja vastu), *Anatocismus* (liitprotsentide arvestamise keeld) *lex Anastasiana* (tsessionäär ei või nõuda rohkem, kui ta maksis tsessioni eest), *S. C. Macedonianum* (keeld krediteerida n. n. „mempojukesel“) jne.³

Kõige hilisemaks neist seaduseandja vahelesegamiste kategooriaist lepingupoolte vabasse tahteavaldisse oli *actio ultra dimidium et quanti minoris*, tehingu tingimuste tühistamise või muutmise hagid üle poole ulatuva kahju tõttu.

Nende hagide aluseks olid keisrite Diokletianuse ja Maximilianuse dekreedid.

Selle seaduse algtekst kõlab:

„*Rem majoris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxerit, humanum est, ut vel pretium te restituantem emptoribus fundum venditum recipias, auctoritate iudicis intercedente, vel si emptor elegerit, quod deest justo pretio recipias. Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit (Dioclet. et Maxim. I, 2 C de resc. vend. 4, 44).*“⁴

Selle seaduse pinnalisel vaatlemisel ei näi temas midagi erilist, midagi niisugust, mis rikuks rooma tsiviilõiguse süsteemi. Koguni vastupidi, need dekreedid esinevad kui *bonae fidei iudicii* nõude loomulikud viimistlused, sest et *in bonae fidei iudiciis, quod inaequaliter factum esse constiterit, in melius reformabitur.*⁵

Selle seaduse sihiks oleks nagu *minoris pretii* mõiste täpsustamine, ja määrab, et *minus pretium* tähendab alla poolt tegelikku hinda.

Tõelikult ei ole see nii. *L. e.* seadus ei esine loogilise lõppülina rooma õiguse üldises õpetuses *de rescindenda venditione* (müügi tühistamise üle). Klassikalise Rooma juristid ei ole kunagi tunnustanud tehingu tühistamisvõimalust ainuüksi fakti tõttu, et hind on kohatu, kui seejuures ei olnud

³ Iwo Pfaff: Ueber den rechtlichen Schutz des wirtschaftlich Schwächeren in der römischen Kaisergesetzgebung 1897.

⁴ Kui sina või su isa on müünud kõrgemaväärtusliku asja väiksema hinna eest, siis on õiglane, et kohtuniku otsusega sa saad tagasi müüdud maa, andes ostjale tagasi saadud summa, või ostja valikul, et ta sulle juurde maksaks õiglase hinnani. Väiksemaks hinnaks loetakse, kui ei ole makstud isegi poolt õigest hinnast.

⁵ Heatahtlik otsus parandab selle, mis osutus ebaõiglaseks tehtuks.

aga halba tahet (*si nullus dolus adversarii probari possit*). Vastupidi, Paulus, Hermogenianus⁶, Ulpianus saatega Pomponiusele⁷, — kõik nad lähtusid sellelt seisukohalt, et „täiesti loomulik, et ostja püüab osta odavamalt seda, mis maksab rohkem, aga müüja püüab müüa kallimalt seda, mis maksab vähem, ja nõnda püüavad teineteist tüsata“ (*et ita invicem se circumscribere*)⁸.

Klassikalised Rooma juristid lähtusid seisukohalt, et „hind — see on vaba leppimuse asi“, ja kui Diokletianuse ning Maximilianuse dekreedid pidasid võimalikuks rikkuda seda põhimõtet, siis seletuseks on, tarvitades kaasaegset väljendit — „klassi iseloomuga põhjused“.

Asi on selles, et viimaste keisrite aegadel, Rooma keisririigi languse ajal patriitside lapsed hakkasid raiskama oma isade sugukondlikke latifundiume ja neid müüma võileiva hinna eest. Ja nõnda, kõneldes BES § 1655 sõnadega⁹ „otstarbega, säilitada sugukonnale, tema tähtsuse ja hiilguse toetuseks, neid kinnisvarasid, mis neil on saanud päritavateks“, Rooma keisrid andsid dekreedid kinnisvaradesse puutuvate lepingute tühistamistest ülemäärase kahju tõttu (vrd. prof. Pokrovski: Kurs rimskago prava 1924, lk. 438).

Dekreetidest räägitakse ainult 1) maa-kinnisvaradest (*Si voluntate tua fundum tuum filius tuus venundedit, fundum venundatum recipias*), 2) ainult müüja õigusest, ja 3) ainult ostu-müügi lepingust. See utilitaarne seadus, kui ei muudetud, siis hilisemate keisrite poolt igal puhul ignoreeriti¹⁰ ja seetõttu teda *Codex Theodosianus*'esse ei inkludeeritud; ning alles hiljem, selgitamatutel põhjustel need dekreedid sattusid Justinianuse koodekseisse ja sellest ajast üldse püsisid õiguses. Ja mitte ainult püsisid, vaid nende aluseks seatud põhimõtte kesksajanditel koguni laienes, peale ostu-

⁶ L. 22 § 3 D. locat.

⁷ L. 16. § 4. D — De minoribus: Pomponius ait: in pretio emptionis et venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire.

⁸ Sama piibli tekstis: „Paha, paha ütleb ostja, aga kui ta ära läheb siis ta kiitleb“ (Salomoni õp. sõnad 20. peat. 14. s.).

⁹ See artikkel räägib väljaostust.

¹⁰ Keiser Konstantinuse dekreet: Nec enim sola pretii vilioris querella contractus sine ulla culpa celebratus litigioso strepitu turbandus est (süü puudumisel, ainult kaebuse tõttu halva hinna pärast lepingut rikkuda ei või).

müügi- ja teiste tehingute, müüjalt laiendati ka ostjale, maa-
kinnisvaradelt laiendati esemetele üldse.

Ja alles 18. sajandi lõpul ja 19.-da alul, kui Preisias, Austrias ning Prantsusmaal hakkasid tekkima uued tsiviil-
seadustikud, algas tagaspidine liikumine, ja *l. e.* ulatus tõm-
mati kokku rea tehingute ekskludeerimise teel selle seaduse
mõju alt. Kuid rohkem radikaalsed vormid sai liikumine
nende normide kaotamise poolt 19. sajandi keskpaigast.
Saksa BGB kaotas lõplikult tehingu muutmise võimaluse *l. e.*
tõttu, kuna BGB eelnõu autorid leidsid, et see instituut a) ei
vasta kaasaegsetele vaadetele tsiviilsuhtlemise kohta, b) on
kardetav õigussuhete püsivusele (*für die Sicherheit des
Rechts und des Verkehrs gefährlich*) ja c) näitasid, et seal,
kus see instituut olemas, tema kohta mitmesugused vaated
esinevad ja teda mitmeti kohaldatakse.¹¹

Prantsusmaal rahvuskogu seadusega 14-st fruktidoo-
rist kaotas *l. e.* instituudi. Code Civil art. 1118 kõneleb
samuti kategooriliselt lepingu tühistamise vastu *l. e.* tõttu.
Kuid Napoleoni isiklikul nõudel tehti erand kinnisvara müügi
suhtes ja sedagi ainult müüja jaoks.

Huvitav on sel puhul peetud Napoleoni kõne: „Räägi-
takse vastu,“ kõneles ta, „et tsiviilõiguse põhimõtete järgi le-
pinguid tuleb pidada. Aga kui antakse, aga ei saada ekvi-
valenti, kui kirg või puudus sundis müüjat andma oma asja
võileiva eest, — siis üldse pole lepingut. Kas see vastab tsi-
viilõiguse printsiipidele, kui keegi rumalal minutil toob ohv-
riks oma isade päranduse, laste kapitali, ja õigus seda kait-
seb? Ja kui keegi teotses häda tõttu, siis miks ei kaitse õigus
õnnetut kerjust rikka vastu, kes teda kurnab?“

Selle kõne puhul märgib Wassermann õieti: „Need
keisri temperamentsed sõnad löövad mööda. Nad peavad
silmas liigkasuvõtlikku, eksploatatsiooni. Et neil juhtudel
õigus peab tulema appi nõrgemale poolele, on endastmõiste-
tav. Kuid kaasaegne õigus saavutab selle otstarbekama abi-
nõuga. Saksa õiguses eksisteerib selleks BGB § 138 — 2 jagu.¹²

¹¹ Motive zu dem Entwurfe eines BGB B. II. S. 321 Berlin-Leipzig 1888.

Juba Preisi ALR (Allgemeines Landrecht) 1794. a. tema esialgses
eelnõus tahtis kaotada need seadused (Koch Pr. Land. § 58), säilitas aga
siiski selle instituudi, kuid ainult müüja kaitseks.

¹² BGB § 138: Wichtig ist insbesondere ein Rechtsgeschäft, durch das
jemand unter Ausbeutung der Notlage, des Leichtsinns, oder Unerfahren-

Selletõttu oli BGB autoritel õigus, kui nad jätsid kõrvale pandektiõiguses *l. e.*: „Liigkasuvõtliku ekspluatatsiooni juhtude jaoks seadus selles vormis on otstarbekohatu, kõigil teistel juhtudel see instituut ainult õõnestab õiguskorra püsivust“.¹³

Ja tõesti, kõik see ülekohtus, millele viitas Napoleon, paraneb seadusega liigkasuvõtlikkude tehingute, *dolus'e*, vea, pettuse, eksimuse kohta, ja kõik see teostub „ohne Gefährdung der Rechtssicherheit“.

Sellele Napoleoni kõnele on täiesti kohaldatavad prof. Pokrovski järgmised sõnad tema raamatus „Osnovnõje problemõ graždanskago prava“: „Eetilise rahutuse aetuna haarame esimese kättejuhtuva vahendi, enesele aru andmata tema tõsisest ohtlikkusest“ (lk. 279).

Napoleoni ja teiste *l. e.* instituudi kaitsjate viga seisab selles, et nad kõik asetavad selle instituudi aluseks ühe kontrahendi *dolus'e*, halva tahte, kannataja suhtes¹⁴. Seda *dolus't* võib-olla oletati selle instituudi loomisel või arendamisel, kuski vastavates seadustes aga ei mainita seda *dolus't*; vastupidi koguni, nagu räägib Arndts, see õigus on antud müüjale „auch ohne Voraussetzung einer Unredlichkeit des Käufers“.¹⁵

heit eines andern, sich oder einen Dritten für eine Leistung Vermögensvorteile versprechen oder gewähren lässt, welche den Wert der Leistung übersteigen, dass den Umständen nach die Vermögensvorteile in auffälligem Misverhältnisse zu der Leistung stehen.

¹³ Wassermann: „Aufwertung über den Goldmarkwert.“ Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht 1925 Nr. 14, lk. 746; samuti Caro artikkel „L. e.“ Oesterreichisches Zentralblatt für die juristische Praxis. August 1911, lk. 652.

¹⁴ *Dolus'est* kui *l. e.* alusest kõneleb ka Bukovski, ehkki ta ei kuulu selle instituudi kaitsjate hulka (vt. Bukovski § 3849 koostaja mäрге).

¹⁵ Arndts: Lehrbuch der Pandekten § 307 S. 587.

Erandina esineb BES § 3894, mis nõuab Kuramaal *l. e.* rakendamisel halva tahte tõendusit.

Saksa õigusteadlaste päeval Riias 1927. a. peeti soovitavaks laiendada BES § 3894 kogu Lätimaa peale. — See erand omakord tõendab reeglit, nimelt, et väljaspool Kuramaad *l. e.* rakendamisel *dolus* ei ole nõutav. Selle artikli algallikas (Cur. St. § 102) räägitakse *Si quis fraude venditoris ad rem emendam inductus* (Madaí, *l. c.* S. 176). Jutt on pettustest.

Rooma õigus hinna küsimustes jättis üldse kõrvale *dolus'e*: *Dolus emptoris qualitate facti non quantitate pretii estimatur* (L. 10 C. de resc. vend. ha 1 b. Paha tahe oleneb tehingu kvaliteedist, mitte aga hinna määra-st).

Kordame, et subjektiivne element „kuritarvitus *laedens*'i poolt“ ei ole kuidagi vajalikuks tunnuseks *laesio enormis*'ele; viimase jaoks nõutakse ainult objektiivset tunnust „ülemäärane (*ultra dimidium*) hind“. Just sellel põhjusel uusimad seaduseandlused ei retsipeeri *l. e.*, aga selle asemel toovad esile tehingu vaieldamise põhjusena subjektiivsed tunnused.

Nii tegid BGB § 138 redaktorid. Täpsalt samuti tegid ka Vene Tsiviilseadustiku eelnõu redaktorid, nimelt § 31 selles eelnõus, mis viidi Riigiduumasse, kõlab järgmiselt: „Lepingut võib vaieldada ka neil juhtudel, kui keegi kuritarvitades temale kuuluvat võimu või temale osutatavat usaldust, või kasutades teise puudust või õnnetust, sõlmib teisega ülemäära kahjuliku lepingu“. Peaaegu samades väljendites on redigeeritud Šveitsi Tsiviilseadustiku § 21.¹⁶

Et tõestada, kui põhistamatud olid Napoleoni väited, mis ta esitas *l. e.* kaitseks, lubatagu mul esitada järgmine näide: A. sai oma kaugelt sugulaselt suure pärandi ja päris tema tagasihoidliku korterisisustuse, mis ei vastanud ei pärija seisukohale, maitsele ega harjumustele. Et kiiremalt vabaneda sellest sisustisest, mahutas A. ajalehtedesse kuulutise, et müüb sisustise 300 dollari eest; ja müüski selle ilmunud noorele abiellunud B-le, kellele see sisustis oli tarvilik ja täiesti sobiv, ja kes kogus selleks otstarbeks parajasti tarvilikku 300 dollarit. Aasta või vähema pärast A. kaotas oma varanduse, hakkas otsima uusi tuluallikaid ja sõbrad ütlesid talle, et sisustis oli müüdnud vähem kui poole hinna eest, ja A. nõudis tehingu tühistamist *l. e.* alusel. B. oli sunnitud andma sisustise, ta sai tagasi 300 dollarit. Tal tuli osta magasinist uus sisustis, kuna võimatu oli tühjas korteris oodata sobivat tarvitatud sisustise ostujuhtu, aga mööbli hinnad olid vahepeal kerkinud kahekordseks. Kes on sel juhul kannatanud pool? Igatahes mitte A., sest et ta saab sisustuse eest kahekordse hinna, võrreldes selle tõeliku hinnaga, mis maksti esimesel müügitomendil; kannatanu on aga abiellunud B., kes pidi mööblihindade kerkimise tõttu sel aastal uue sisustise kahekordse hinnaga ostma. — Sel juhul ei ole ühtki neist süüteo koosseisu tunnustest, millest rääkis Napoleon oma

¹⁶ Vt. Pokrovski, op. cit. lk. lk. 264—268.

kõnes ja mille eest nõudis süüdlase karistamist *l. e.* seaduse alusel.

BES retsipeeris *l. e.* instituudi tema täies keskaegses ulatuses.

Art. 3849 BES kõlab: „Hinna määramisel, mis ei vasta isegi eseme poolele tõelikule väärtusele, võib kogu leping olla vaieldatav.“ Selle artikli teksti loomus on absoluutne. Kuid selle artikli all on märge: „Lähemad määrused selle üle on esitatud alamal art. 3893 jj.“

Nende „järgmiste“ hulgas on art. 3897, milles on loendatud 7 erandit sellest reeglist. Peale nende seitsme erandi on veel erandeid, mis näidatud seadusraamatu teistes artiklites. Nõnda on *l. e.* maksvuse alt kõrvaldatud: teenete leping (4190), eluaegne rendileping (4016), kokkulepped, välja arvatud Eestimaa ja Pilten (3615).

See erandite küllus, prof. Erdmann'i õiglase märke järele, juba iseenesest viitab selle seaduse kahtlasele tähendusele.¹⁷ Nägime, et BES kindlalt tähendab ära need juhud, millele ei laiene seadused *l. e.* Me ei leia nende erandite hulgas otsesest osutamist sellele, et ka kaubanduslikes tehinguis lepingu tühistamine ülemäärase kahju tõttu oleks lubamatu.

Sel alusel võiks järeldada *a contrario*, et meie BES järgi *l. e.* laieneb samuti ka kaubanduslikele tehinguile.

Kuid niisugune järeldus oleks ekslik, sest, esiteks, *argumentum a contrario* enamuses juhtudest üldse on, reegli järgi „*alterius positio, non est alterius exclusio*“, vähe tõendatav. Teiseks BES-s on loendatud mitte ainult juhud, millele *l. e.* ei laiene, vaid on loendatud ka need tehingud, millele *l. e.* laieneb. Seetõttu samal alusel, millel võiks kinnitada, et *l. e.* laieneb kaubanduslikele tehinguile, sest et nad erandite hulgas ei ole mainitud, võib kinnitada, et *l. e.* ei laiene kaubanduslikele tehinguile, kuna neid ei mainita nende tehingute hulgas, millele *l. e.* laieneb.

Seetõttu kõige õigem oleks järeldada, et BES jätab lah-tiseks küsimuse, kas laieneb *l. e.* kaubanduslikele tehinguile

¹⁷ Erdmann, IV k. lk. 320.

Sõnasõnalt sedasama räägib ka Arndts: „Die Differenzen beweisen wohl, dass die fragliche Bestimmung (d. h. *l. e.*) überhaupt von sehr zweifelhaftem Werte ist.“ (Pandekten, lk. 588.)

või mitte, sest otseseid näpunäiteid selle küsimuse üle BES ei sisalda.

Kuigi ei ole otseseid näpunäiteid, siiski kaudsed osutused sellele, et *l. e.* ei laiene kaubanduslikele tehinguile, võivad nähtuda art. 3897. p. 6., kus räägitakse, et „õigus, nõuda lepingu tühistamist ülemäärase kahju tõttu, langeb ära, kui ost on tehtud riisikoga või kasulootuses“.

Prof. Erdmann'i arvamuse järgi — art. 3897. p. 6 alla võib viia kõik spekulatiivsed ja ärilised ostud.¹⁸ Tõsi, et seda prof. Erdmann'i arvamust on raske kokkukõlastada sama artikli saksakeelse tekstiga. Meie poolt sõrendatud sõna „või“ saksakeelses tekstis ei leidu, seal on tarvitatud sõna „Hoffnungskauf“, mis ei ole adekvaatne vene teksti väljendiga „kasu lootuses“ (v nadežde priibõli).

Prof. Erdmann muidugi teadis hästi, et antud juhul sama seaduse vene- ja saksakeelse teksti vahel on oluline lahkuminek; kui sellele vaatamata ta nähtavasti vene tekstile põhinevalt tegi oma järelduse, siis tõenäoliselt olid tal selleks vastavad alused. Niisuguseks aluseks antud juhul võis olla viide Sissejuhatuse XVI artiklile BES-s, mis näeb ette niisugused erinevused vene ja saksa tekstis ja eelistab vene teksti, seda enam, et võib oletada, et see lahkuminek ei ole tekkinud tõlkija arusaamatusest, vaid on tehtud meelega.¹⁹ Kuid on võimalik, et tõlkija (parun Korff) ADHGB mõjul tahtis nimelt alla kriipsutada, et *l. e.* ei pea laienema kaubandustehingutele. See on seda enam tõenäolik, et senator Löber'i autoriteetse tunnistuse järgi Balti kaubandusajade praktika oli tugevasti ADHGB mõju all, mis seadustik *l. e.* kaubanduslike asjade suhtes muutis.

Peab tähendama, et praegusel ajal juba kõigis rooma õigust retsipeerinud romaani ja germaani riikides kaubandustehingud on välja jäetud *l. e.* maksvuse alt. Saksamaal mitte

¹⁸ Erdmann, IV köide, lk. 321.

¹⁹ Vene ja saksa tekstide lahkuminekutest vt. Nolde: Otšerki po istorii kodifikatsii, SPB. 1914, lk. 500, 501. Nolde vastu Löber: Otšerki torgovogo prava, Riga, 1927. lk. 26 ja 27. Vt. ka Valter Nõges: Era-seaduse tekstidest, „Õigus“ nr. 3—1930.

²⁰ Massgebenden Einfluss auf die Entwicklung des lettländischen Handelsrechts hatte das ADHGB v. J. 1861., das in den Entscheidungen der ehemaligen Stadtgerichte häufig als Belegstelle zitiert wird (Senator Löber'i referaat Balti juristide konverentsil Tartus 1928. a.).

ainult praegu, kui BGB üldse on muutnud *l. e.*, vaid ka varemalt, kui maksis Das Gemeine Recht, ja *l. e.* tunnustati selles ulatuses nagu Baltimailgi, vana HGB art. 286., nagu ülal näidatud, ekskludeeris kaubandustehingud *l. e.* maksvuse ulatusest. Austria BGB-s on eriartikkel 286, mis ekskludeerib kaubandustehingud *l. e.* maksvusest isegi sel juhul, kui tehing ainult kannatanud poolele oli kaubanduslikuks. Nagu juba mainitud, Prantsusmaal *l. e.* laieneb ainult kinnisvara müüjale, järelikult kaubandustehingutele üldse ei laiene.

Samuti on lugu ka Itaalias, Hispaanias ja Portugaalias.²¹

Ja see on täiesti mõistetav, kui *communis opinio doctorum* eitavalt suhtub sellesse instituuti üldse, kui teda peetakse kahjulikuks tavalises tsiviilsuhtlemises, siis kaubanduslikus suhtlemises see instituut on otse kardetav. Sel juhul ei saa olla nõus olemata prof. Šeršenevitš'iga, kes kirjutab: „Kaupleja peab teadma selle hinda, mis ta ostab ja müüb, seetõttu kaubanduslikus suhtlemises ei ole paika *l. e.* jaoks.“²²

L. e. hädaohtlikkusele kaubandustehingute kohta juhtis tähelepanu ka Code Napoleon'i pearedaktor Portalis. Sellele osutab ka Reichsgericht, kes ühes oma otsustest kirjutab: „Õigusliku suhtlemise kindluse pärast tuleb nii palju kui võimalik säilitada lepingute jõudu. Kaubanduslikus suhtlemises tekiks suhete kõikumus, kui ostja oleks sunnitud arvestama vea võimalusi hinnaarvestuses kontrahendi poolt

²¹ Caro: Laesio enormis: Oesterr. Zentralblatt für juristische Praxis B. 29, Heft. 8.

²² Kurss torg. prava, I Köide, lk. 20 ja edasi: „Kes astub kaubanduslikku suhtlemisse ja hakkab kaupmeheks, sellele esitatakse erilised nõudmised. Ta peab ilmutama kõvendatud tähelepanu temale usaldatud võõrastele huvidele, ta peab kandma oma teotsemiste eest kõrgendatud vastutust. Avades ettevõtte, sidudes rea tulunduslikkude niitidega oma huvid paljude isikute, tööliste, sellide, klientide ja kontrollijate huvidega, peab ettevõtja olema nende teadmuste ja vilumuse täisrelvastuses, mis seoses äripidamisega. Seetõttu kohaldatakse temale tähelepanu määr, mis ei vasta iga kodaniku ega iga perekonnaisa hoolikuse määrale, vaid kohaldatakse kaupmehe määr, mis vastab ettevõtja tavalisele hoolikusemäärale. Ja ta ei ole õigustatud viitama sellele, et omis asjus ta ei ole rohkem tähelepanelik — temalt nõutakse seda tähelepanu, mis osutatakse kõigi kaupmeeste poolt, kes ajavad normaalselt oma äri. Teiste sõnadega, temale kohaldatakse abstraktne määr, mitte konkreetne, nagu see lubatav tsiviilasjus.“

või niisuguseid tingimusi, millest ei ole juttu olnud eelläbi-rääkimiste ajal ja mida ta ei võinud kaalutella.“²³

Nii arutleb Reichsgericht, kellest räägib Hagenburg kui kõlblast tegurist saksa rahva elus, kes on õiguse alustugi, rahva eneseteadvuse väljendaja ja rahva õigusliku südame-tunnistuse juhtija^{24 25}.

Millised rasked tagajärjed võivad tekkida tehingu pöördest *l. e.* tõttu kaubanduslikes asjus, võiks illustreerida järgmise näitega: moemagasin tellis suure partii moodsaid hooaja kaupu, kuid aasta pärast leiab kaupmees, et ta on kahju saanud *ultra dimidium* ja nõuab tehingu pööret. Müüja peab raha tagasi andma ja vastu võtma kauba, mis tol ajal ei maksa enam kolmandikkugi oma esialgsest hinnast, võib-olla ei maksa enam midagi. Müüja kannatab igasuguse süüta, sest nagu ülal näidatud, *l. e.* rakendamise jaoks süü ei ole nõutav.

Prof. Šeršenevitš kinnitab, et „kaubanduseõigus on ära puhastanud areeni tulundusliku võitluse jaoks, mis hilise ajani oli üle kuhjatud rooma ja kanoonilise õiguse rusudega“.²⁶

L. e. nimelt ongi niisugune rooma õiguse rusa, mis üles kasvatatud kanoonikute poolt²⁷. Niisugused rusud on eriti siis kardetavad, kui nad satuvad kaubandusmehhanismi kiirestikeerlevasse ratastikku.

BES 3. köite tuntud kommentaator Bukovski, nagu ülal näidatud, suhtub ise eitavalt *l. e.* laiendamisse kaubandus-tehingute kohta, kuid siiski peab tarvilikuks oma kommentaaris näidata, et „olguigi, et mõned saksa juristid (Pöhl)

²³ R. G. 16. X 1903 B. 55 § 55. S. 367, 372—373.

²⁴ Deutsche Juristenzeitung 1910, S. 319.

²⁵ Isegi pahempoolsed elemendid, ametiühingulise liikumise juhid näevad Reichsgericht'i praktikas töötava rahvamassi eetiliste vaadete peegeldust ja ühte kasulikkudest palliatiividest, mille abil kas või teatava määrani võib vähendada puudustkannatajate kisendavat ekspluatatsiooni juhte. (Eradots. V. J. Slivitski: Pravo na tšestnoe k sebe otnošenje. Sbornik pamjati Šeršenevitša lk. 283.)

²⁶ Ibid, l. c.

²⁷ Wassermann op. cit: „Bereits Carl der Grosse sah sich veranlasst die Laesio aufzuheben. Aber das den verkehrrechtlichen Theorien abholde, die Idee der Gerechtigkeit auch auf Kosten der Rechtssicherheit in den Vordergrund stellende kanonische Recht führt sie wieder ins gemeine Recht ein.“

on sellel arvamusel, et lepingu muutmine ülemäärase kahju tõttu kaupmehelikus ja kaubanduslikus keskkonnas ei ole lubatav, siiski saksa kohtupraktika, põhinedes Bender'i ja Thöl'i arvamustel, kohaldas *l. e.* põhimõtted ka kaubanduslikes tehinguis“. See tsitaat on tervenisti võetud otsusest, mis mahutatud Seuffert'i arhiivis B I Nr. 46 alla. Kuid seda viidet Seuffert'i arhiivile tuleb pidada vananenuks. Seuffert saatub seal Lübecki kohtu otsusele 25. novembrist 1844. a.

Seuffert on selle otsuse võtnud raamatust „Hamburger Sammlung“ (1. 2 S. 342). Kuid selle kogu autor ise mõistab hukka *l. e.* instituudi, mis põhineb arvataval õiglusel „eingebildete Billigkeit“ ja leiab, et niisuguseid erimäärusi ei pea kaubalinnades kohaldatama.²⁸ Sama autor samas kogus saatus Huber'ile, kelle sõnade järgi kaupmehed peaksid lapsikuks ja ebaviisakuseks (unschicklich und kindisch) kaevata sellepärast kohtule, et neid kaubahinnaga on tüsstatud.

Tuleb pidada silmas, et 19. sajandi I poolel „mõned juristid tõesti pidasid võimalikuks laiendada *l. e.* kaubanduslikele asjadele, kuid samast ajast, s. o. 19. sajandi II poolt, peaaegu ükski saksa jurist ei jaga enam seda vaadet.

Eriti teravalt eitava arvamuse *l. e.* üle avaldas kuulus Laband, kes ses instituudis näeb „eine Verunstaltung des Rechts“ (gutachtliche Aeusserungen zu BGB B. II). See 1844. aasta otsus on üksik. Sellest ajast alates on kohtupraktikas märgata tendentsi, piirata *l. e.* kohaldamist kõigis juhtudes, kus see iganes osutub võimalikuks.²⁹ Nõnda otsuses, mis Seufferti arhiivi mahutatud XVIII k. Nr. 231 all, oli küsimuses *l. e.* kohaldatavusest kaubandusettevõtte (laenuraamatukogu) müügi juures. Selle otsuse motiivides kõneldakse: „Teistel tingimustel ei kõrvaldu võimalus tehingu äramuutmiseks *l. e.* tõttu, kui, näiteks, kaebaja on ostnud sõrmuse, hobuse, või muud nii mitme taalri eest, kuid osutub, et ese ei maksa poolt hindagi. Teisiti on aga lugu, kui ostatekse esemete kompleks.“ Lühemalt öeldes, *l. e.*-t võib rakendada elementaarsetes tehingutes, umbes neis tehingutes, millest kõneleb Ihering teoses „Jurisprudenz des täglichen

²⁸ § 432, lk. 65/68 (tsiteerin Wessneri brošüürist: Die Entwicklung des Rechtsinstitutes der laesio enormis et. cet. Göttingen, 1921).

²⁹ Vt. Seufferti arh. II k. nr. 275, III k. nr. 160, 161; IV k. nr. 322 ja mitm. teised.

Lebens“, kuid ei pea rakendatama kõrgema järgu tehingutele, nimelt kaubanduslikkudele tehingutele, kus tuleb arvestada konjunkturi, kalkuleerida jne. Niisugune on selle otsuse mõte. Niisugune on ses küsimuses kohtupraktika pööre 19. sajandi teisel poolel.

Laesio enormis'e objektide piiramise mõttes on väga tähtis prof. Erdmann'i tähendus selle kohta, et *l. e.* ei laiene neile esemeile, millel pole turuhinda.³⁰ Sama arvamus on väljendatud terves reas otsustes Seuffert'i arhiivis X k. nr. 245. Prof. Erdmann'i arvamus on täiesti kokkukõlas BES III k. § 3897. p. 5.-ga. Niisugusel juhul tekib aga küsimus, mis on turuhind, missugustel asjadel pole turuhinda?

Täieliku vastuse annab sellele küsimusele BES § 586, mille saksakeelne tekst on järgmine: Der gemeine Wert (Marktpreis) einer Sache besteht in dem Nutzen, den sie jedem Inhaber, ohne Rücksicht auf seine individuellen Verhältnisse an und für sich gewähren kann (asja üldine väärtus [turuhind] seisab selles kasus, mida asi iseenesest igale pidajale anda võib, vaatamata pidaja individuaalsetele suhetele),³¹ ja § 3853 järele määratakse turuhind kindlaks lepingu sõlmimise koha ja aja järgi või kõige lähema kauplemispunkti hinna järgi. Kasu all, millest räägitakse BES § 586., tuleb mõista eseme otsesest kasutamisest tekki- vat ja mitte müügist saadud kasu. Ehk küll haruldasi maale ja antiikraha võib igaüks ära müüa ja sealjuures saada kasu, kuid sellele vaatamata ei loe seaduseandja neid esemete hulka, millel oleks turuhind, vaid nad on ainult *pretium affectationis* (§ 588).

Järelikult on asjal turuhind, kui asi iseenesest (an und für sich) lepingu sõlmimise kohas kasulik võib olla igale selle asja valdajale. Niisuguse normatiivse definitsiooni seisukohalt puudub väga paljudel asjadel turuhind ning nende kohta ei ole maksev *l. e.*

Turuhinda ei ole seepärast igasugustel ettevõtetel, tehastel, vabrikutel, suurtööstuse vabrikute ja tehaste masinatel mittetööstusemaadel, sest kõik need asjad ei või iseenesest — an und für sich — igale nende valdajale kasulikud olla.

³⁰ Erdmann B IV lk. 320: Fehlt es an einem Marktpreise, so kommt das ganze Gesetz nicht zur Anwendung.

³¹ Tsiteeritud on saksakeelne tekst, kuna see on kindlakujulisem ja selgem sama art. venekeelsest tekstist.

Nendel asjadel on ainult eriline hind, mille määrab ära eriline kasu, mis asja valdaja asjast saab oma isiklikkude suhete tõttu (BES § 587).³²

Nende asjade määramine, millel pole turuhinda, mille kohta pole maksev *l. e.*, ei tekitaks mingit kahtlust, kui § 3897. p. 5.-le ei oleks mitte juurde lisatud sõnad: „kak naprimer, na kartinõ, starinnõja monetõ i. t. d.“.

See näitekujuline loendus, osutamine piltidele ja vanadele rahadele võiks anda alust mõelda, et seaduseandja on soovinud *l. e.* kohta maksvate normide alt vabastada ainult need asjad, millel on *pretium affectationis* (§ 588), s. t. need asjad, mille hind põhineb isiklikul poolehoiul.

Niisugune § 3897. p. 5. seletamine ei ole õige. Bukowski tähendab, et BES autor prof. Bunge, redigeerides seda punkti, on silmas pidanud Seuffert'i arhüivis X k. nr. 245. leiduvat seletust, kus räägitakse piltidest ja vanadest rahadest.³³

Kui lugeda kõiki tekste, mis on paigutatud selle nr. 245. alla, ning neid võrrelda IV köites nr. 213. all toodud näidete-ga, siis on kerge veenduda, et pildid ja vanad rahad ei ole neis otsustes mänginud niisugust erilist osa nagu võiks arvata.

Kaalutlused, mis nende otsuste aluseks on võetud, ei kannataks põrmugi, kui pildid ja rahad asendada auruhaam-ritega või kraanidega soomuslaevade tõstmiseks, sest nende otsuste juhtmõtteks, pealuseks on fr. 63 *ad legem falcid*, nimelt: *et pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur*.³⁴

Kui nüüd need näited (pildid, rahad) on seaduseteksti paigutatud, siis on see seletatav selle „kartliku ettevaatusega, millega Bunge suhtus konstruktsioonidesse ja definitsioonidesse“. See ettevaatlikkus sunnib teda tihti kasutama kirjeldavat meetodit.³⁵

³² Muidugi, ka niisugused masinad võivad kõlvata igaühele, kui-võrt kõlblik on see materjal, millest masinad on tehtud. Kuid säärasel juhul ei oleks tehingu objektiks mitte masin kui niisugune, vaid teras või raud, millest masin on tehtud.

³³ Bukowski, op. cit. II k. lk. 1678.

³⁴ Asja hind määratakse kindlaks asja üldise, kõigile kasulikkuse astmega — quanti omnibus valeret, mitte aga isikliku kalduvuse järgi, ega ka selle kasu järgi, mida see asi võib anda üksikutele isikutele.

³⁵ Vt. par. A. E. Nolde: BES III k. teksti allikad, lk. 9.

Need näited, mis § 3897. p. 5. on paigutatud, ei pea kedagi rahutuks tegema: asi ei seisa mitte näidetes, vaid põhilauses. Põhilaused on aga täiesti selgelt ja täpsalt seaduses formuleeritud: „pravo trebovatj otmenõ dogovora po pritšiiine tšrezmernago uštšerba otpadaet... kogda na predmet ne suštšestvuet rōnotšnoi tsenõ...“ (õigus nõuda lepingu tühistamist liiga suure kahju tõttu langeb ära... kui asjal ei ole turuhinda), s. t. seda hinda, millest räägitakse § 586, kuid on vaid ainult eriline hind, olenedes üksiku grupi või isiku huvidest (§ 587.) või on affektatsioonihind, olenedes erilisest kalduvusest või kirest (§ 588).

Sellel teesil on väga suur majanduslik tähtsus praegusel ajal — trustide ja monopolide sünniajal, kus elatakse tööstuse kontsentratsiooni tähe all. Kontsernid ja trustid ostavad harilikult kokku vabrikud, tehased ning üldse ettevõtted, maksavad nende eest kolmekordse hinna ja jätavad nad tegevuseta. Aasta pärast, kui konkurents on juba turud kaotanud ja siht juba kätte saadud, võiksid kontsernid ja trustid tehased, vabrikud ja ettevõtted tagasi anda endistele omanikkudele ning *l. e.* alusel raha tagasi nõuda. Just niisuguse võimaluse säärasteks kuritarvitusteks paralüseerib täielikult § 3897. p. 5. ühenduses §§ 586.—588., mille järgi *l. e.* ei laiene ettevõtete, vabrikute, tehaste ja *m. s.* ostudele.

Ülemal püüdsime BES vastavate artiklite põhjal kinneldada, et *l. e.* ei laiene kaubandustehingutele. Samale järeldusele võib tulla ka järgmistel kaalutlustel: BES rida artikleid viitab kaubanduseõiguse küsimustes Kaubandusseadustikule. Niisugused on näiteks märked: art. 4266.-le — äriühingute üle, art. 4362.-le — merikinnituse üle, art. 4363.-le — kaubandusliku volituse üle. Sellest oleme õigustatud tulemata järeldust, et hariliku tsiviilsuhtlemise tehingut määrustatakse BES reeglitega, aga kaubandusliku suhtlemise tehingut — Kaubandusseadustikuga ja tabadega.

Sellel alusel juba vana kohtupraktika keeldus kohaldamast kaubandussuhetele BES § 2941, mille järgi „vaikimist ei tunnista ei nõusolekuks ega eitamiseks“.

Vastu seda artiklit kohtupraktika tunnustas, et kaubandusajades vaikimine on nõusoleku märk (v. Bukovski, art. 2941 lit. b).

Samal alusel sama kohtupraktika ei ühine BES-s leiduvate reeglitega % % kohta üldse kaubandustehingute suh-

tes (Zwingmann I—84, VI—1062, 1064), ja koguni nende seaduste vastu lubab arvestada konto-korrent arvetel liitprotsente (vt. Bukovski, art. 3412 lit. b ja č).

Uusim kohtupraktika vaatab asjale niisamuti. Riigikohus tunnustas 1928. aastal, et BES maksvad reeglid käsipandi suhtes ei ole rakendatavad vallasvara kaubanduslikule pandile ja et vallasvara kaubandusliku pandi suhtes tuleb kasutada kaubanduseõiguse norme ja tabu.³⁶

Samal alusel oleme õigustatud kinnitama, et ka *l. e.* rakendamise küsimus kaubanduslikele asjadele peab lahendatama mitte BES, vaid Kaubandusseadustiku või kaubanduslikele tabade alusel (lisa § 18 Ts. Kp. S. § 1805. juurde). Kuna aga nii Kaubandusseadustikus kui ka kaubanduslikes tabades ei ole ette nähtud tehingu tühistamist *l. e.* tõttu, siis siit järgneb, et *l. e.* ei laiene kaubanduslikele tehingutele.

Lõpuks tuleb pöörata tähelepanu veel järgmisele kaalutlusele.

Põhiline nõue *laesio enormis*'e kohaldamisel seisab selles, et mõlemad pooled oleks tagasi asetatud tollesse seisukorda, milles nad olid tehingu sõlmimise momendil. Peab läbi viidama täielik *in integrum restitutio*. Aga neil juhtudel, kus pärast tehingu sõlmimist tekkinud tingimuste tõttu *in integrum restitutio* osutub võimatuks, *l. e.* ei ole lubatav.³⁷

Nagu kõneleb Windscheid, *in integrum restitutio* ei ole mitte ainult endistamine säärasesse seisukorda, mis on varemalt olnud, vaid see on seisukorra endistamine, mis on identne endisega, mis seotud muudatust muutvate jõudude regeerimisega.³⁸

See endisega identse seisukorra endistamine, see igasuguste poolte situatsiooni muudatuste eitamine võrreldes seisukorraga tehingu sõlmimise ajal — on võimalik, näiteks, maja, mõisa, sörmuse või laua ostu tehingu puhul, kuid on võimatu

³⁶ Riigikohtu otsus 1928. a. nr. 32.

³⁷ Seuffert'i arhiiv, II köide, nr. 275; VI k. nr. 322.

Mõned kinnitavad, et hagi *l. e.* alusel on *integrum restitutio* hagi (Wangerow, Pandekten BES 331—IV).

³⁸ Unter Herstellung eines früheren Zustandes nicht zu verstehen sei Herstellung eines gleichen Zustandes, wie der frühere dagewesene, sondern Herstellung des identischen, früher dagewesenen, was eben nur durch Negation der Abänderung (der abändernden Kraft) möglich ist (Windscheid § 114 A 3).

kaubanduslikes asjades, kaupade, ettevõtete ja muu säärase ostul. Kaubanduses oleneb kõik turu konjunktuurist, aga see konjunktuur muutub tihti ja kiiresti. Kaupmehe seisukord, kes l. e. tõttu on aasta pärast tagasi saanud suure partii hooajakaupa, ei ole identne sama kaupmehe seisukorraga enne selle kauba müümist. Ja see ei puutu ainult hooajakaupadesse. See puudutab masinaid, uusimate leiutiste kaupu (raadioaparaadid), kus aasta jooksul sünnivad täiendised, ja endised mudelid kaotavad igasuguse väärtuse.³⁹ Sõltumatult hindade muutumisest, kaupmees üldse ei või kaupa võtta tagasi, mis müüdud aasta eest, sest saadud raha on kulutatud uue (või muu) kauba ostuks, kaubaladu on juba täidetud turunõuetega vastavalt, ja lao kahekordistumine kahekordistumata nõudmise juures võib viia kurbadele tulemustele. Eriselt puutub see ettevõttesse, kui neid hakatakse andma tagasi endisele peremehele, pärast seda kui neis kestvate aega on peremeesteks olnud uued inimesed uute võtete, harjumuste ja tootmismeetoditega. Kõigil neil juhtudel ei ole ega võigi olla *in integrum restitutio laedent'* identse seisukorra endistamise mõttes, kuna kõigil neil juhtudel *laedens* kahtlemata kannatab tunduvalt kahjusid, aga see on juba vastuolus *in integrum restitutio* mõistetega.⁴⁰ Samal põhjusel HGB § 377. lahkuminevalt BGB-st määrustab, et kui kaubas on ilmsiks tehtud puudused, siis ostja peab need viibimata järgi vaatama ja sellest viibimata kuulutama müüjale, samal ajal kui BGB ei tunne niisugust „viibimatust“, mis ka täiesti mõistetav, sest et kaupleja kauba tagasisaamisel on teises seisukorras kui mittekaupleja.⁴¹

Kõike kirjeldatud resümeeerides tuleme järgmistele järeldustele:

I. *De lege ferenda* peab ära muutma seadused *laesio enormis ultra dimidium* üle. Selle ajani jälgima saksa ja

³⁹ Portalis sellel alusel jõudis otsusele, et Code Napoleon'i järgi l. e. ei laiene üldse vallasvaradele. Portalis kõneleb: Riik, nagu juba Napoleon on alla kriipsutanud, on muidugi huvitatud küsimusest, millises korras ja millistel viisidel peab toimuma suhtlemine kinnisvaradega, kuid mis puutub vallasvarasse, siis hindade kõikumine kõrvaldab vahelesegamise võimaluse seesuguste tehingute vaieldamiseks ja see instituut on kahjulik kauba suhtlemisele (R. Wissner. op. cit. lk. 29).

⁴⁰ Vt. Arndts: Lehrbuch der Pandekten § 124 lk. 207.

⁴¹ Vt. Staub HGB IV k. § 377, lk. 139.

prantsuse kohtupraktika eeskuju ja kitsendama nende seaduste maksvuse ulatust kitsendava tõlgendamise teel.

II. *De lege lata* peab tulema järeldustele

a) et *l. e.* ei laiene objektidele, millel pole turuhinda, s. t. kõigele sellele, mis ei ole laialdaste rahvahulkade tarvitamise ja kasutamise esemeteks, ja kõik, millega ei kaubelda turgudel ja börsidel; ja

b) et *l. e.* ei laiene kaubanduslikele tehingutele.

III. *L. e.* laiendamine kaubanduslikele tehingutele võib tuua kardetavaid komplikatsioone ja kaubandusliku suhtlemise õõnestamist.

Viitamine sellele, et kaupmehed võivad ennast kindlustada nende komplikatsioonide vastu klausli abil, *l. e.* õigusest loobumise üle, on põhistamata, kuna

1) mitte kõik kaupmehed ei tea *l. e.* instituudi olemusest üldse, eriti veel sellest klauslist;

2) need kaupmehed, kes sellest teavad, ei pea enesele kohaseks kasutada seda klauslit, sest, korrates Huber'i sõna: es ist nicht schicklich und kindisch.

Märkusi eelkäiva artikli „Kahju üle poole“ kohta.

K. Parts.

Eelseisva huvitava artikli lõppjärelendus, nagu tuleks seadus ülemäära kahjulikult sõlmitud ostu-müügi lepingu muutmise kohta jäljetult ära muuta; mis karedate ürg-rooma õiguse põhimõtetega kokkukõlas, ei suuda rahuldada moodsat õiglusetunnet. *Tempora mutantur, mutamur nos in illis.* Ei tarvitse sugugi kaaluda rikaste patriitside ja parvenüüde pärast, kes oma lapsed on ära hellitanud ja nad memme-pojukesteks, tööpõlgajateks, raiskajateks kasvatanud. Ka need noored väärivad rohkem kaastundmust, ega peaks neid jätma lihtsalt saatuse hooleks — mingi hukka! Tabagu suuri pärandusi ja pärijaid teised tagajärjed, pärimisõiguse kitsendused, maksud, eestkostused ja hoolekanded. Ei saa aga kuidagi rahulduda, kui neid südametunnistusega lihtsalt nõõritakse ja üle lüüakse. Tegemist ei ole aga ka ainult raiska-

jatega, vaid veel laiemas ulatuses vilumatutega majanduslikus suhtlemises ja hädaseisukorras olijatega. Kui Saksa Bürgerliches Gesetzbuch meie *laesio enormis*'e puhul antava lepingu tühistamise või *quantii minoris*'e taolise nõude on kõrvale jätnud, siis ei tõenda see veel, et sellesarnane määrus tuleb hoopis kaotada. Saksa BGB on, nagu autor ise tsiteerib, olemas § 138 teine jagu, mis õiguse annab tühistada iga õigustehingut, mille läbi keegi teise häda seisukorda, kergemeelsust või vilumatust kasutades enesele või kolmandale isikule varalisi kasusid anda laskis, mis vastutasu niivõrt ületavad, et olude järele need varalised kasud silmapaistvalt ei vasta tasule. See määrus annab asjaosalistele ja kohtule hoopis avaramad võimalused lepingu tühistamiseks, kui meie BES § 3893., mis ostu-müügi lepingu tühistamist võimaldab, kui ostu-müügi hind asja harilikust hinnast üle poole erineb. Saksa BGB õigustab kahjusaajaid lepingu tühistamiseks niiviisi ka väiksemate hinnavahe puhul, kui asjaolude järgi siiski millegipärast suurem hinnavahe seletatav ja põhjendatav ei ole. Niisuguse määruse olemasolul oleks muidugi BES § 3899. taoline määrus üleliigne ja segav. Kui uue tsiviilseadustiku väljatöötamisel seda instituuti arutatakse, tuleks küsimus seada mitte kas *laesio enormis*'ega seotud maksvaid seadusemäärusi alles jätta või välja heita, vaid kas neid ei tule mõnest küljest parandada või nende asemele mõni laiaulatuslikum määrus anda, nagu seda on Saksa BGB § 138. teine jagu. Viimane paistab soovitatav olevat. Kuid kas on seks juba aeg tulnud? Meie juures, kes me pole harjunud kohtutele laiul volitusi andma, neile lubama talitada kõigi asjaolude hindamise põhjal oma õiglase äranägemise järgi, samuti kus kodanikud oma õigusvaadetes üksteisest palju erinevad ja kus vastavalt ka kohtutegelaste vaated ei ole veel saanud ühtlaselt välja kujuneda, ühes suunas välja areneda, ei oldaks ehk pärast nii kaugele mineva uuenduse maksmapanekut tulemustega sedavõrt rahul, kui nüüd ollakse kindla normi — *dimidium* — maksvusel.

Mis puutub autori postulaadi põhistuseks toodud näitesse, siis ei tohiks see küll veel kõnesoleva instituudi ära kaotamist, vaid ehk ainult teatava täienduse tegemist õigustada. Kui keegi 300 dollari eest päritud korterisiseseadu ära müüs, mis oli üle 600 dollari väärt ja sisseseadu hinnad aasta jooksul on kahekordseks kerkinud, siis on ostja ikkagi

ostust kasusaaja, sest tema tarvitseb müüjale ainult selle hinnavahe tasuda, mis sisseseadul lepingu sõlmimise ajal oli, kuna pärastine hinnatõus tema kasuks jääb; ta võib ostetud asja edasi müüa ja viimane hinnavahe läheb tema heaks. Ainult sel juhul, kui ostja esialgset hinnavahet ostu ajal maksva hariliku ja makstud hinna vahel ei suuda täiendada ega ka asja saa vastavalt kõrgema hinnaga edasi müüa, võiks tal tarvidus tekkida neid kulusid, mis temal asja ostuga, kohaleasetamisega tekkinud, samuti, mis temal uue ostu puhul asjade kallinemisega tekivad, tagasi nõuda müüjalt, kes oma ettevaatamatu talitusega temale neid tekitas. Kuid tarvidus sellegi järele on väga küsitav, sest kahjusaaja ei saa meil BES § 3897. järgi ostu-müügi lepingu tühistamist nõuda, kui temal varemalt teada oli asja tõeline hind, samuti, kui ta on avaldanud sellest õigusest loobumist, edasi, kui põhjust on arvata, et ost-müük toimus sõbruti, või kui asjal ei ole turuhinda, kui ost on tehtud riisiko peale või kasu ootel, või kui müüjale parandaja poolt kohuseks oli tehtud asja alla väärtuse müüa. Palju võimalusi siin kahjukannatajale peale juhu, kus ta lausa teadmatust või vilumatust on üles näidanud, või hädaseisukorras on talitanud, üle jääb oma kaitseks! Seda kaitset ei tohi temalt võtta, sealjuures ei tarvitse *laesio enormis*'e puhul antavat kaitset piirata ainult nende asjadega, millega kaubeldakse turgudel ja börsidel. Ka teiste asjade suhtes, näit. kinnisvarade võõrandamisel, kus näit. eluvilumatu müüja ei taipa hinnata selle väärtust, on kaitse täiesti õigustatud. Ainult puhtkaubanduslikele tehingutele ei tuleks *laesio enormis*'e puhul antavaid kaitseabinõusid laiendada.

Mõisaarhiivide õiguslik iseloom.

A. Perandi.

Viimasel ajal on akuutselt päevakorrade kerkinud mõisaarhiivide õigusliku iseloomu küsimus. Nii valitsuseasutis kui ajakirjanduses on arutatud küsimust, kas mõisaarhiivid tervelt või osaliselt, olles Maaseadusega võõrandatud, kuuluvad riigile, või ei käi nad Maaseadusega võõrandatud mõisade päraldiste mõiste alla. Vastuse andmine sellele küsimusele

õigusteoreetilise seisukohast on käesoleva käsitluse ülesanne.

Mõisaarhiivid on tekkinud mõisa kohta käivaist dokumentidest, mis igakordse mõisa omanduseõiguse üleminekuga läksid koos mõisaga üle uuele omanikule. Tavaõiguse, ja nimelt vana kohtupraktise¹, Eestimaa rüütli- ja maaõiguse² ja tegelikult tarvitusel olevate kommets³ kohaselt läksid kõik säärased dokumendid üle mõisa, õiguslikule pärijale või omandajale. Need dokumendid, mis igale uuele mõisaomanikule tuli üle anda, kandsid nimetust „Erb- und Schuldbriefe“, „Siegel und Briefe, so zum Gute . . . dienstlichen“, „alle

¹ Eestimaa ülem-maakohtu (edaspidi lühendatud Üm.) otsus nr. 40 — 1587. a. (protokolliraamat II lhk. 51-a, hoidub riigi keskarhiivis, edaspidi lühendatud RKA): „Otto Wrangell [con]tra Loff Tuue. . . Die durch die Reconuention postulierte Erb vnd schuldbriefe aber anlangend, weiln Clegern alhie für gerichte selbst zugestanden, das dieselben bey ihme furhand[en] soll er dieselb alle als er dasselb bey seinem gewissen erhalten wil, Beclagtem als dem natürlichen Erben zu denselben zuzustellen pflichtig vnd schuldig sein.“

Üm. otsus 1615 veebruar 16 (Võivere m. arh. nr. 4) Johan Buxhōwden'i protsessis Tuwe Bremen'i vastu: „. . . Die briefflade soll in beysein zugeordneter gutter männer, eroffnet, vnd die sigel vnd briffe, so zum gute Worpfer dienstlichen, Clegern Johan Buxhōwden, die Jenige aber so zu Naistewelli gehorig, beclagtem Tuwe Bremen, zugestellt werden von Rechts wegen.“

² Eestimaa rüütli- ja maaõigus 1650, I. 28. 9: „Erb- und Schuld-Briefe auf ein Gut lautende gebühren dem rechten Erben desselben Guts.“

³ Johan Buxhoueden müüb 1621. a. 18. märtsil Võivere mõisa Magdalena Kurselile. Müügilepingus on kirjutatud: „. . . Habe also zu ferner bestetigung dieses allen kegen lieferung vndt wollemfangenen kauffschillings, alle Siegel vndt brieffe, nebenst allen anderen brieffflichen Vrkunden vndt versiegeltem Vrtheill, so vber vielevwentes gutt lauten vndt halten, erstberurter Wittiben Magdalenen kursels, getrewlig vndt bey gutten glauben vberlieffert vndt zu handen gestellet. . . .“ (Võivere m. arh. nr. 6.).

Magdalena Kursel müüb lepinguga 1623. a. 3. märtsist Võivere mõisa Friederich Müller'ile: „. . . habe auch zue ferner bestetigung dieses alles, Alle Sigell vndt Briefe, so vber vielerwehtes guet lauten vndt halten, Ihmæ Friderich Müller, getreulich vndt bey gutem glauben auszgeliefert vndt zu handen gestellet. . . .“ (Võivere m. arh. nr. 8.).

Hans Heinrich von Fock müüb lepinguga 1750. a. 20. märtsist Võivere mõisa Michael Ewald von Rosenbach'ile: „. . . zu welchem Ende denn auch an Herrn Käuffern alle zu diesem Gute Woibifer gehörige original-Uhrkunden und Brieffschaften getreulich zu extradiren und abzugeben, von Herrn Verkäuffer versprochen und zugesaget worden.“ (Võivere m. arh. nr. 32.).

Siegel und Briefe, nebenst allen anderen brieflichen Urkunden und versiegeltem Urteil, so über . . . Gut lauten und halten“, „alle zum . . . Gute gehörige original-Urkunden und Briefschaften“ jne. Sellega kuulusid igakordsele uuele mõisaomanikule üleandmisele 1) dokumendid, mis käsitlesid mõisa üleminekut pärijatele (Erbbriefe), 2) dokumendid mõisal lasuvate võlgade kohta (Schuldbriefe), 3) kohtuotsused mõisa kohta (Urteile, so über Gut lauten und halten) ja 4) kõik muud mõisa kohta käivad dokumendid (alle zum Gute gehörige original-Urkunden und Briefschaften).

See taba võimaldas üldse mõisaarhiivide tekkimise, sest iga mõisa kohta käiv dokument lisandus eelmiste juurde ja jäi alati mõisa, minnes ühes mõisaga uue omaniku valdusse. Nii tekkis kogu dokumente, mis olid seotud üksteisega mõisa kaudu, mille kohta nad käisid, ühiseks tervikuks.

Vanemais allikais (vt. märk. 1. ja 2.) tarvitataavad väljendused ei osuta veel mõisaarhiivide tervikluse mõistet, vaid loendavad kasuistlikult dokumentide liigid, mille õiguslik saatus on mõisaga seotud. Hilisemais allikais aga tungib mõisaarhiivi tervikluse mõiste ikka tugevamalt esile, nagu müügilepingus 1750: „alle zum Gute gehörige original-Urkunden und Briefschaften.“ Väljudes äsjakirjeldatud mõisaarhiivi arengust, loeb arhiiviteadus arhiivi tervikluse tema oluliste omaduste hulka⁴. Nii on mõisaarhiiv kogutervik mõisa kohta käivaid dokumente.

Mõisaarhiivi järelikult ei kuulu dokumendid, mis käivad mitte mõisa, vaid mõisaomaniku või selle perekonna kohta. Säärased dokumendid, mis otse mõisa kohta ei käinud, nagu mõisaomaniku perekonnaseisu tõendavad dokumendid jt. mis mõningate protsesside puhul tarvilikuks osutusid, ja mida selle tõttu, kuigi hiljem, alal hoidma hakati, ei jaganud mitte mõisa õiguslikku saatust ja jäid perekonna kätte, kelle kohta nad käisid.

Nii tekkis üksikuil perekondadel kogu dokumente, mis olid seotud vaid perekonna enesega ja mõisa üleminekuga

⁴ Muller, Feith ja Fruin, Handleiding voor het ordenen en beschrijven von Archieven, 1898, § 1; Ch. Johnson, The care of documents, London, 1919; H. Jenkinson, A Manual of Archive Administration including the problems of war Archives and Archive making, Oxford, 1922, P. I § 3.

uuele omanikule ei läinud mitte mõisaga kaasa. Nii moodustusid perekonnaarhiivid (Familienarchive).

Ühele raskusele mõisa- ja perekonnaarhiivide eraldamisel teineteisest olgu siinkohal tähelepanu juhitud. See raskus ei ole mitte teoreetiline, vaid praktiline laadi. Nii esinesid juhud, kus mõni mõis oli pikemat aega ühe sugukonna käes (näit. perekonna fideikomissmõisad). Sääraseil puhkudel hoidusid nii mõisa- kui perekonnaarhiivid koos pikema aja kestel, ja korralduse puuduse tõttu, mille all kannatasid kõik mõisa- ja perekonnaarhiivid, pole alati enam võimalik mõisa- ja perekonnaarhiive teineteisest eraldada. Ent see nähe ei riiva mõisa- ega perekonnaarhiivide mõisteid.

Ülalkirjeldatud vahetegemine mõisa ja perekonnaarhiivide vahel ei ole mitte ainult teoreetiline laadi, vaid on tegelikult praktikas samuti teostatud. Esmajoones tuleb ses suhtes silmas pidada end. Eestimaa rüütelkonna arhiivi praktikat.

Veebruaris 1910 algas end. Eestimaa rüütelkonna arhiiv mõisa- ja perekonnaarhiivide kontsentratsiooni rüütelkonna arhiivi, mis peamiselt toimus hoiuste, kuid ka kingituste näol. Sellal on rüütelkonna arhiivis tehtud vahet mõisa- ja perekonnaarhiivide vahel ja mõlemaid mainitakse teineteisest lahus⁵. Samuti on rüütelkonna arhivaari aruandes rüütelkonna arhiivi tegevuse üle 1911—1913⁶ lk. 33 ja 34 leiduvas nimistus mõisaarhiivid mainitud lahus perekonnaarhiividest. Küsimuse otsustamisel, kui sisuliste tunnuste järele ei ole enam võimalik täpsalt kindlaks teha, kas teatav dokumentide kogu on mõisa- või perekonnaarhiiv, tuleb silmas pidada tegelikku praksist.

Balti Eraseaduse kodifikatsiooniga jäi uuest seadustikust välja Eestimaa rüütli- ja maaõiguste norm I 28. 9, mille järgi mõisa kohta käivad pärandus- ja võladokumendid kuulusid selle mõisa õigeile pärijaile. Selle asemele aga on Balti Eraseadusse sisse võetud § 572, mille järgi kinnisvara omandamise ja valdamise puutuvad dokumendid, kaardid ja

⁵ Rüütelkonna arhivaari Osten-Sackeni aruanne 31. aug. 1910 rüütelkonna arhiivi tegevuse üle kuni 1. sept. 1910. Sisse tul. rüüt. kantseleisse 3. sept. 1910 nr. 419. RKA Eestimaa rüüt. arh. korraldamata osa.

⁶ Sisse tulnud rüütelkonna kantseleisse 15. apr. 1914 nr. 361. RKA Eestimaa rüüt. arh. toimik A 19 „das Archiv der Ritterschaft.“

plaanid on tema päraldised⁷. Päraldiste all mõistab BES kõrvalasju, mis on määratud peasja teenistusse ja olles temaga alaliselt seotud, vastab oma loomulikkude omaduste poolest sellele ülesandele⁸. See päraldiste mõiste ei haara aga kinnisvara omandamisse ja valdamisse puutuvaid dokumente, sest dokumendid ei teeni ju mitte kinnisvara ennast, vaid ainult selle omanikku⁹. Järelikult on siin vahetatud õigus asja peale asja enesega. Kui siiski BES nimetab eelmainitud dokumente kinnisvara päraldisteks¹⁰, siis on sellega tahtud kinnitada, et need dokumendid jagavad kinnisvara õiguslikku saatust, nagu viimase päraldised¹¹.

Kas mõisaarhiivid käivad BES §572. mainitud dokumentide mõiste alla? Selle §-i allikaina on esijoones märgitud tavaõigust. Ent tavaõiguse järele, nagu eespool nägime, moodustus mõisaarhiivid kõigi mõisa kohta käivaist dokumentidest. BES kõneleb aga ainult kinnisvara, resp. mõisa omandamisse ja valdamisse puutuvaist dokumentidest (kaartidest ja plaanidest). Sellega on BES mõiste tunduvalt kitsam ja reguleerib ainult osa mõisaarhiivis säilivate dokumentide, mis puutuvad kinnisvarade omandamisse ja valdamisse, õiguslikke vahekordi.

Dokumentide vanadus ei tule siin küsimusse, sest § 572-s seda ei ole puudutatud, §-i allikaks olev tavaõigus kõneleb aga

⁷ BES 1864. a. väljaanne, § 572: Документы, карты и планы, касающиеся приобретения недвижимостей и владения ими, признаются принадлежащими сихъ послѣднихъ...

⁸ BES § 557; Erdmann, Dr. Carl, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland, Riga 1889., lk. 156. jj.

⁹ Erdmann, eeltsit. teos, lk. 161.

¹⁰ BES § 561: Во всемъ прочемъ, вопросъ о томъ, должна ли вещь быть признаваема принадлежностью другой или нѣтъ, разрѣшается специальными постановленіями закона (ст. 562 и слѣд.), на сколько имъ не противорѣчить безусловный мѣстный обычай, или ясно высказанная воля собственника, § 572.

¹¹ Seda tõendab muu seas ka BES § 572 allikana mainitud D. 19. 1. 52 pr., mille tekst järgmine: *Scaevola libro septimo digestorum. Creditor fundum sibi obligator, cuius chirographa tributorum a debitore retro solutorum apud se deposita habebat, vendidit Maevio ea lege, ut, si quid tributorum nomine debitum esset, emptor solveret: idem fundus ab causam eorum tributorum, quae iam soluta erant, a conductore saltus, in quo idem fundus est, venit eumque idem Maevius emit et pretium solvit: quaesitum est, an empti iudicio vel aliqua actione emptor a venditore consequi possit, ut solutionum supra scriptarum chirographa ei dentur, respondit posse emptorem empti iudicio consequi, ut instrumenta de quibus quaereretur exhibeantur.*

otse dokumentide vanaduse piiramise vastu, sest vastasel korral oleks üldse võimatuks osutunud mõisaarhiivide tekkimine. Ka dokumentide hoiukoht ei avalda nende õiguslikule iseloomule mingit mõju, sest kuna need dokumendid ei vasta päraldiste sisulisele mõistele, ei saa nende suhtes ka maksivaks lugeda BES määrusi selle kohta, millal kõrvalasi kaotab päraldise iseloomu¹², näiteks, kui dokumendid hoitakse alal mitte kinnisvara juures, vaid deponeeritakse mõnda arhiivi. Dokumendid ei ole üldse olnud kinnisvara teenistuses, ei saa, tähendab, nende asukoha muutumisega üldse juttu olla dokumentide teenistuse katkemisest kinnisvara otsustarveteks.

Arvestades BES § 549.¹³ ja 560. väljendatud mõistet, jagab kõrvalasi nii kaua kui ta on peasjast eraldamata, samuti ka päraldis, nii kaua kui ta ei ole päraldise iseloomu kaotanud, peasja õiguslikku saatust. Kuna kinnisvara omandamise ja valdamise puutuvaid dokumente, nagu eespool näidatud, tuleb käsitada päraldistena, jagavad ka mainitud dokumendid kinnisvara õiguslikku saatust. § 549. lause „kuni kõrvalasi peasjast on eraldamata“ ja § 560, mille järgi kõrvalasi kaotab päraldise iseloomu, kui ta peasjast on tahtlikult, päraldise iseloomu kaotamise eesmärgiga eraldatud, ei laiene dokumentidele, nagu eespool üksikasjalikult näidatud.

Selle ja Maaseaduse¹⁴ põhjal on mõisade võõrandamisega riigi omanduseks võõrandatud riigi omanduseks ka nende mõisade omandamise ja valdamise puutuvad dokumendid. Et need dokumendid käivad Maaseaduses mainitud mõisapäraldiste hulka, ei ole vähematki kahtlust. Maaseaduses nimetatud „kõigi nende päraltolemiste“ all tuleb mõista kõiki kõrvalasju BES päraldiste mõiste kohaselt, ja selle järgi käivad

¹² BES III § 560: Побочная вещь, по отдѣленіи ея отъ главной, перестаетъ быть принадлежностью сей послѣдней только тогда, когда съ тѣмъ вмѣстѣ прямо высказано или выразится несомненными дѣйствіями намѣреніе прекратить ея назначеніе для главной, напр. когда она будетъ обращена на другія цѣли.

¹³ BES III § 549: Пока побочная вещь не отдѣлена отъ главной (ст. 556), на объ распространяются однѣ и тѣ же законныя правила; посему движимыя принадлежности недвижимой вещи, не считаясь движимостями, подлежатъ правиламъ, для недвижимостей постановленныхъ.

¹⁴ Maaseadus (R. T. nr. 79/80, 1919) § 1: Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatakse riigi omanduseks kõik Eesti Vabariigi piirides olevad mõisad ja maad, mis Balti Eraseaduse (1864. a. väljaanne) § 597. tähendatud, ühes kõigi nende päraltolemiste ja kõlbulise põllumajanduselise inventaariga, olgu viimane mõisa omaniku, pidaja ehk rentniku käes.

päraldiste hulka nende õiguslike vahekordade suhtes ka kõnesolevad dokumendid.

Sama Maaseaduse järgi¹⁵ on Vabariigi Valitsus kohustatud selle seaduse tegeliku maksmapanemise eest hoolitsema, õigusega selles suhtes korraldavaid määrusi anda. Selle põhjal andis Vabariigi Valitsus 1920. aastal välja määrused maareformi teostamiseks¹⁶, mille alusel mõisad tuli samuti üle võtta ühes nende päraldistega. Osa mõisaarhiive oli omal ajal (enne 1914. aastat) deponeeritud end. Eestimaa rüütelkonna arhiivi. Seisuste kaotamise seadusega läks rüütelkonna arhiiv riigi omanduseks¹⁷ ja ühes rüütelkonna arhiivi ülevõtmisega riigile läksid riigi valdamisele ka sinna deponeeritud mõisaarhiivid. Neid tegelikult riigi valdamisele üle võtta ei olnud tarvis. Küll tuli aga riigi valdamisele võtta kohal asuvaist mõisaarhiivest need dokumendid, mis puutusid mõisa omandamisse ja valdamisse.

Vastates kirjutise alul üles seatud küsimusele, kuidas käsitada mõisaarhiive omanduseõiguslikust seisukohast, tuleb esmajoones nentida tõsiasi, et praegu maksvad seadused ei käsita enam mõisaarhiive tervikuna, nagu nad tavaõiguslikult kujunesid ja nagu nõuab seda arhiiviteadus. Mõisaarhiividest läks omanduseõigus dokumentide (resp. kaartide ja plaanide) suhtes, mis puutuvad mõisa omandamisse ja valdamisse, vaatamata nende vanadusele, ühes mõisade võõrandamisega riigile, kõigi teiste mõisaarhiivides leiduvate dokumentide omanikkudeks aga jäävad endised mõisaomanikud.

Uurimistest kohtu ees, arvamustest ning arstlikest tunnistustest.

M. Bresovski.

Kohturingkondades valitsevad sagedasti ebaõiged vaated kohtu ees aset leidnud arstlike uurimiste, samuti arvamuste ja tunnistuste väärtusest ja tähtsusest. Suuremalt

¹⁵ Maaseadus § 28: Selle seaduse tegelik maksmapanemine, ühes õigusega korraldavaid määrusi anda jääb vabariigi valitsuse hooleks.

¹⁶ Määrused maareformi teostamiseks (R. T. nr. 17/18, 1920) § 15: Käesolevate määruste väljakuulutamise järele võtab põllutöoministerium üle kõik võõrandamisele kuuluvad maad ühes nende päraltolmistega.

¹⁷ Seisuste kaotamise seadus (R. T. nr. 129/130, 1920) III § 2.

osalt on sellekohased lootused ning järeldused liiga optimistlikud. Paljud kohtunikud ja arstid ei oska aga ka küllaldaselt hinnata vastava ülesande raskusi: nad vaatavad asjale võhikutena, kes peavad küllaldaseks niisuguste asjaolude hindamiseks n. n. tervet inimõistust. Teisest küljest näib aga, et mõnikord ei arvestata küllaldaselt ka niisuguse arstliku tunnistuse tähtsust, mis põhineb kauaaegsel vaatlusel. See pärast oleks soovitav, et kõiki neid küsimusi võetaks põhjalikule arutlusele. Seda enam, et õigusteadlasele saab harva osaks sellekohane rahuldav selgitus, välja arvatud juhud, mis põhinevad tema isiklikudel kogemustel.

Alustame asjatundja arsti-psühhiaatri ülesandega kohtu ees. Tema kohuseks on harilikult vastata küsimusele, mis suguses vaimlises seisundis on uurimisalune praegusel hetkel või millises seisundis ta oli teatud ajal, näiteks kuritöö kordasaatmisel, kodanliku lepingu sõlmimisel, testamendi tähistamisel jne. Seejuures ei ole mitte alati tegemist vastava isiku vaimlise seisukorra kindlaksmääramisega iseenesest, vaid vaimlise seisukorra määriteluga seaduslike mõiistete tähenduses: Olukord on järgmine: uurimisalune käsutatakse arsti ette, kes kõnetluse ja muude tähelepanekute järgi (viimased on harilikult väärtusetud) peab jõudma otsusele vastava isiku vaimlise seisukorra üle. Selle üle otsustamiseks on aga möödapäästamatu vastava isiku eelloo tundmine. Kohtu ees harilikult ei pakuta selleks tarvilikke andmeid. Suuremalt osalt esitatakse ainult arstitunnistus, mis aga, nagu hiljemini selgitame, ei vasta kõlvulise tunnistuse nõuetele, ja mis seepärast on kas kasutu või viib isegi valearvamustele. Mõnikord esitatakse ka tähelepanekuid mitte arsti, vaid sugulaste ja tuttavate poolt. Need teatised võiksid kasulikud olla, kui poleks kahtlust tähelepanijate intelligentsis ning kompetentsis, samuti ka nende aususes, heas tahtmises ning erapooletuses. Sama hinnang on maksev ka uurimisaluse saatjate avaldiste kohta, kui nimelt arstile kohtu poolt lubatakse ka nende poole küsimustega pöörduda. On aga ka juhte, kus asjakohast materjali suurel hulgal esitatakse. Seda materjali tuleb arstil esijoones arvestada. Selles peitubki pearaskus, et niisuguse materjalihulga tundmaõppimine nõuab väga palju aega. Samuti ei või keerulistel juhtudel hinnang olla silmapilkne. Seetõttu nõuaks niisuguse materjali läbivaatamine

kohtuistungi ajal selle istungi pikaajalisust ja võib-olla ka katkestamist.

Missuguseid tulemusi suudab siis kohtu-uurimine niisugustel tingimustel anda? Kui on tegemist päris lihtsate juhtudega, nagu näiteks sünnipärane nõdramõistus raske-
mal kujul, kroonilised lõppseisundid, mis ilmsiks tulevad tuntud vaimuhaiguste tagajärgedena, segasuse seisundid, fantastiliste luulmõtete avaldised, meeleolu silmatorkavad anomaaliad, hallutsinatoorsed seisundid — ja kui peale selle on võimalik eraldada simulatsiooni või aggravatsiooni — siis on rahuldav vastus võimalik küsimusele, missuguses vaimlises seisundis uurimisalune praegusel hetkel on seadusemõistetele vastavalt. Ka avaneks võimalus kindlaks teha isiku vaimlist seisukorda teatud silmapilgul minevikus sünnipärase nõdramõistuse juhtudel, samuti mõnikord omandatud dementsuse erijuhtudel. Muidu aga oleneb arsti otsus usaldusväärsete tunnistajate teatistest või ka esitatud materjali usaldatavusest. Nii siis on kahtlemata võimalik üksikutel juhtudel ka kohtuistungi jooksul kindlaks teha uurimisaluse vaimlist seisundit, kuid tuleb silmas pidada, et siis on tegemist nõndanimetatud selgete juhtudega, s. o. niisuguste juhtudega, kus juba vaimlises olekus avaldub haiglane seisund, nii et küsimus haiguse arenemiskäigu kohta osutub üleliigseks.

Kõigil muil juhtudel, kus on tarvilik haiguse arenemiskäigu jälgimine, ei või ilma selle haiguse arenemiskäigu teadmise kindlat, kõikumata otsust teha. Isegi vaimlise seisundi — mitte haiguse — kindlakstegemine kohtu ees on väga raskendatud. Iga arst teab, kui võrd raske on kõnetunni jooksul kindlale arvamusel jõuda patsiendi vaimlise seisundi üle, kusjuures niisugusel juhul haige vabatahtlikult ja oma huvides ise arsti poole pöördub või omaste poolt tema juurde viiakse, seega ühtlasi on antud soodsaimad tingimused tema isiksuse tundmaõppimiseks. Mitte harva on arsti otsus ainult esialgne, nõuab edaspidist põhjalikumat uurimist, ja sel otsusel puudub see kindlus, mida ootab oma juhtudes kohtunik. Kohtu ees on arstil seda raskem jõuda kindlale otsusele, sest et paljud isikud situatsioonist tingitud ärrituse tagajärjel avatellakse muutma oma igapäevast, loomulikku ilmet ning käitumist: isik, kes niisugust uurimisalust varemini pole tundnud, loob enesele tema isiksusest

eksliku pildi. Sellele lisandub situatsioonist tingitud uurimisaluse kohmetus, mis pärsib mõttekäiku, kõnelemist ning käitumist (see käib mitte ainult niinimetatud „närvlikkude“, vaid ka niisuguste isikute kohta, kes üldiselt tuntud vaimliselt tervetena). Seepärast, kui pole tegemist lihtsa, nõndanimetatud „selge“ juhuga, siis arstil puudub võimalus teha rahuldav otsus ja ta on sunnitud kohtu poole pöörduma palvega võimaldada temale ette võtta küsimisaluse isiku üksikasjalikumalt ning täpsamat uurimist ning vaatlust. Seejuures on tegemist harilikult kuni kahekuulise uurimisaja kestusega. Nii ebameeldiv ning tülikas, kui see tihti ka olla võib, pole selles siiski midagi parata. Otsuse tegemist ilma selleks nõutava tähelduseta võib nimetada ainult kerge-meelsuseks. Kahtluse puhul vaimliste häirete suhtes pole teisi võimalusi olemas (peale kestva vaatluse). Nii positiivne kui ka eriti negatiivne vastus võib ainult kauaaegse vaatluse tulemuseks olla. See on eriti maksev paranoiliste seisundite kohta, samuti psühhopaadi simulatsiooni puhul. Paranoikud sageli varjavad oma luulmõtete süsteemi, sest et nad täpsalt teavad, et niisugused nende mõtted peetakse teiste poolt haiglasteks ja nende avaldus võiks neile kahju tuua. Teised paranoilised psühhopaadid avaldavad oma tundeid ning mõtteid ainult teatud situatsioonis reaktsioonina (kuna nad harilikult ilmutuvad päris normaalsetena: tagakiusamismõtted, armukadedusmõtted, kverulantsus). Simulatsiooni kindlakstegemine, kui arstil on tegemist tahtejõulise, kuid haiglase (psühhopaatilise) isikuga, osutub äärmiselt raskeks, võib-olla isegi täiesti võimatuks, nagu õn näidanud terve rida vastavaid juhte. Kohtu ees asetatakse arst veel ühe raskuse ette, mis seisab selles, et tema ülesandeks õieti on kohtunikule demonstratsiooni kaudu haiguse olemasolu usutavaks teha, nii et kohtunik võiks ise uurimisaluse vaimlise seisukorra üle otsusele jõuda. Et see aga tihti võimatuks osutub, s. o. et kohtunik arsti otsusele toetuma peab, seda tõendab meile igapäevne kogemus.

Seega näeme, et paljudel juhtudel asjatundja arst ei suuda vastata küsimustele otsekohe või sama kohtuistungil kestel. See ei olene asjatundja arsti näilisest vilumatusest, vaid oleneb asja enese olemusest. Sealjuures ei tohi tähele panemata jätta simulatsiooni ning aggravatsiooni võimalust, mis psüünilised väljendused kuuluvad hädaohukaitsmistun-

gide alla. Neid kasutatakse instinktiivselt nii tervete isikute kui ka psühhopaatide ja kahtlemata vaimuhaigete ning nõudramõistuslike isikute poolt; viimastele on õieti need enesekaitseabinõud tarbetud. Konstateeritud simulatsioon pole alati vaimlise tervise ning vastutusvõime tõenduseks. Valetamine või tõevarjamine kohtu ees peetakse paljude isikute poolt lubatavaks enesekaitseabinõuks ja ühtlasi nagu enesestmõistetavaks asjaks. Sama vaade valitseb tihti ka uurimisel omaste keskel. Kui silmas pidada seda, kui võrt raske on omastel algavat vaimuhaigust ära tunda, nii et näiteks raskel kujul dementseid isikuid ikka veel terveteks peetakse, siis ei või loomulikult omaste tunnistustele kuigi suurt rõhku panna, iseäranis siis, kui nad ise pole tõe avastamisest kuigi palju huvitatud.

Uurimisel paigutamine vastavasse asutisse on teatud juhtudel ainsaks võimaluseks uurimisel vaimlise seisukorra üle selgusele jõudmisel. Niisuguses asutises on antud kõik tingimused asjatundlikuks uurimiseks ja vaatluseks. Näeme tõepoolest, et kohtu poolt määratud uurimise kestel (s. o. kuni kahe kuuni) on suuremalt osalt võimalik haiguse üle selgusele jõuda. Muidugi peab asjakohane materjal olema käepärast. Siiski on olemas juhte, kus nimetatud uurimise kestel midagi täpsat kindlaks teha ei saa. Nagu eespool juba nimetatud, on sel puhul tegemist uurimisalustega, kelle kohta on olemas kahtlus vaimlise häire olemasolus (eriti paranoilised reaktsioonid ning arengud, säilused läbipõetud ägedast psühhootilisest seisundist) või kahtlus simulatsioonis. Sealjuures tuleb mainida veel tähtsat asjaolu: uurimise tulemus võib olla kas positiivne või negatiivne, s. o. võib vaimuhaiguse olemasolu kindlaks teha või mitte. Vaimuhaiguse tunnuste mittekonstateerimine määratud uurimise kestel pole veel iseenesest vaimlise tervise tõenduseks. Vaimlise tervise või psühhiliste kõrvalekaldumuste puudumise kindlakstegemine on psühhiaatria raskemaid ülesandeid, nagu seda täie õigusega väidetakse. See ülesanne on iseenesest, eriti uurimisel senise elukäigu täpsa tundmiseta, lahendamatu. Tegelikus elus piiratakse sedastamisega, et teatud aja jooksul pole avaldunud vaimlise häire tunnuseid. Siinjuures on suure tähtsusega vaatluse kestus ning hoolikus; arvamused vaatlusaja kestuse nimetamiseta on väärtusetud. Teissugune on ülesanne, kui

ei küsita vaimuhaiguse või vaimlise tervise kui niisuguse järgi, vaid vaimlise seisukorra üle teatud piiratud tähenduses, näiteks kui küsitakse niisuguse inimese vaimlise seisukorra üle, kes varem oli vaimuhaige ja nüüd väidab, et on tervenendud. Niisugustel tingimustel on paljudel juhtudel võimalik erilise raskuseta vastust anda.

Uurimise tulemused peaks esitama alati kirjalikult — arvamuse („Gutachten“) kujul. Selline arvamus peab sisaldama alati formaalsuste kõrval eluloo kirjelduse, esitise olemasolevast leidest ning täheldusest ja lõpuks otsuse üksikasjaliku põhistamise. On selge, et niisugune kauaaegsel vaatlusel põhinev arvamus, mis asjatundjate poolt tähistatud ja üksikasjalikult motiveeritud, peaks kohtuvõimude silmis rohkem kaaluma kui mõni üksikvaatlus (näiteks mõni arstlik tunnistus), sest et niisugune arvamus põhineb kättesaadava materjali kasutamisel ning pikaajalisel täheldusel. Kõiki loendatud paremusi ei või meie aga loota harilikult arstitunnistusest. Et aga kohtu poolt mõlemad asetatakse samale astmele oma tähtsusest (mis korduvalt on juhtunud), see on tingitud sellest, et ei olda selles teadlikud.

Arvamuse ja arstitunnistuse vahel pole põhimõttelist vahet. Viimne on harilikult lühike, lähtub eraalgatusest ja tal on tihti ainult formaalne tähendus. Kõik, mis öeldud arvamustest, on maksev ka tunnistuste kohta, kui neil pole üksi formaalset otstarvet. Nad peavad sisaldama faktilist materjali, neis peab märgitud olema vaatlusaja kestus ja nad peavad lõppema motiveeritud otsusega. Ainult niisugused tunnistused võivad pärastisele kasutajale selgituseks ning õpetuseks olla ja seega nad täidavad oma ülesannet. Tunnistus, mis sisaldab ainult arsti arvamuse, ilma et oleks märgitud, mil viisil arst on jõudnud vastavale otsusele, on väärtusetu. Niisugune tunnistus ei või olla materjaliks edaspidisele diagnoosile. Vaimlise seisundi vale hindamine arsti poolt on võimalik ja juhtub nii mõnigi kord. On aga tunnistusel märgitud faktid (täheldused), millistele toetudes arst on jõudnud otsusele, siis kaotab väljaantud tunnistus hädaohu lugejat väärarvamusele viia. Võib juhtuda näiteks, et arst ravib haiget, kes temale oma haigushoogudest on teatanud, milliseid arst haige kirjelduste järgi epileptilisteks peab, kusjuures arstil enesel pole aga võimalusi olnud neid haigushooge isiklikult jälgida. Niisugustes olukordades pole arstil

õigust patsiendile välja anda tunnistust, et haige põeb langetõbe. Arst võib ainult tunnistada, et küsimusalusel arvab langetõbe olevat, et ta aga isiklikult langetõve hoogu pole näinud. — Negatiivsed kõnetunni ajal välja antud tunnistused (mis põhinevad haige ühekordsel läbivaatusel) on väärtusetud. Niisugused tunnistused on puudulikud, mis konstateerivad küsimusaluse isiku vaimlist tervist, kuid ei sisalda uurimisaluse vaatlusaja kestuse märget; väärtusetud on need tunnistused ka sel juhul, kui ülesantud vaatlusaeg on liiga lühike olnud: nagu varemini juba öeldud, on selleks tarvilik vahest kuid kestev vaatlusaeg. Neile viimatimainitud asjaoludele tuleb eriti tähelepanu juhtida, sest et neil juhtudel on võimalik objektiivselt õige tunnistusega kohtunikku valearvamusele viia. Kui arst teatab oma tunnistuses, et tema oma patsiendi juures pole leidnud vaimlist häiret, siis ei tähenda see veel, et patsient on tõepoolest vaimliselt täiesti terve: see tunnistus väidab ainult, et arst pole vaatlusaja kestel midagi haiglast leidnud. Kohtunik aga, lugedes niisugust tunnistust, saab tihti kujutluse, et küsimusalune isik on vaimliselt terve.

Õigusteaduskondade õppetegevuse reform Preisimaal.

H. Kristal.

Rahulolematuse õigusteadlaste ettevalmistamise praeguse korra ja viisidega ning viimaste reformimise nõue, olles juba enne ilma sõda tähtsamaks päevaküsimuseks saksa avalikkuses, muutus eriti akuutseks just pärast sõda muutunud olustikus.

Aastaid kestnud arvustustest, arutlustest ja nõupidamistest on jõutud viimasel ajal teatud tegelikkude saavutisteni.

Nii lõpetas oma töö riigi kohtuministeriumis 1928. aastal maadevahelisel konverentsil valitud ja kõikide maade esindajaist koostuv komisjon, kelle ülesandeks oli välja töötada üldisi juhtmõtteid juristide ettevalmistamise — ülikooli studiumi, eksamite ja ettevalmistusteenistuse — ühtlustamiseks Saksamaal kui ka juhtmõtteid selle ettevalmistuse reformimiseks.

Teiseks valmis käesoleva aasta maikuu alul Preisi teaduste, kunsti ja rahvahariduse ministeriumis preisi õigusteaduskondade õppetegevuse reformi alal töötavas komisjonis (milles peale preisi õigusteaduse professorite on esindatud professorid ka teistest maadest, nagu prof. Radbruch Badenist, prof. Sartorius Baierist ja teised) esialgne reformikava, mis esitati tutvumiseks ja seisukoha

võtmiseks preisi teaduskondadele. Oma seisukohad kava suhtes pidid teaduskonnad teatavaks tegema juunikuu aluks, mille järel pidi asutama kava lõplikule kujundamisele ja elluviimisele. Optimistlikumates ringides loodetakse reformi teostumist juba k. a. sügissemestri aluks. Loodetakse ka, et Preisi aktiivsus reformi teostamiseks tõuke ja eeskuju annab reformi teostamisele kogu Saksamaal.

Põhjusteks, mis reformi esile kutsusid, olid ühelt poolt puudused ja raskused õppetegevuses endas ja teiselt poolt selle tegevuse ebarahuldavad tulemused (näit. eksamite ebarahuldavalt sooritajate suur %), mis, kui mitte täiesti, siis osaliselt tingitud just puudustest õppeviisides ja -võimalustes; juristide üleproduktiooni kõrval nenditakse nende võimelist mittevastavust suuresti komplitseerunud sotsiaalse ja majandusliku elu nõuetele.

Kava loendab järgmisi õppetegevust raskendavaid ja tulemuste mitterahuldavust mõjustavaid asjaolusid: suur üliõpilaste arv, võrreldes õppejõudude arvuga (iga õppejõu kohta keskmiselt 27,3 üliõpilast 1913. aastal ja 45,6 üliõpilast 1928. a., iga õigusteaduse õppejõu kohta aga 51,3 üliõpilast 1913. a. ja 110,9 üliõpilast 1928. a.); seminari raamatukogude ja ruumide mittevastavus üliõpilaste arvule (seminares aga teostub suurem osa üliõpilaste akadeemilisest tööst); asjaolu, et õigusteaduse alale enam kui teistele teadusaladele valgub üliõpilasi, kel puuduvad vastavad võimed või huvi, mis asjaolu peale muu tingib ka eemaldumise otsesest ülikoolitööst ja pöördumise n. n. repetiitorite abi poole; edasi asjaolu, et liiga paljude üliõpilaste üldhariduslik tasapind on liigagi madal; lõpuks, et õigusmaterjali alalisest kasvamisest tingitud nõude mitmekesistumise ja üksikute õppealade ulatuse päisumise kõrval on jäänud endiseks õppeaja normaalne kestus.

Kava väljatöötamisel seati sihiks, esiteks, üliõpilaste tagasijuhtimine ülikooli, asutiste loomise teel, mis praeguse korra juures puuduvad, kuid mille järgi olemas tõsine tarve; teiseks — garanteerida veel suuremal määral kui seni praktilisele elukutsele teoreetilise ettevalmistamise kõrval — mis peaülesandeks — eriti kvalifitseeritud üliõpilaste teaduslikult süvendatud ettevalmistust.

I. Kõige pealt käsitleb kava õppetegevuse korraldamist üldiselt, vaadeldes seda üliõpilaste seisukohalt.

Läbivõetavate ainete alaline kasvamine arvult ja ulatuselt on loonud olukorra, et praegu ette nähtud õppeaja kestel viib oma ülikooli stuudiumi lõpule ainult $\frac{1}{5}$ kuni $\frac{1}{6}$ lõpetajaist. Et õiguslikult fikseeritud normaalaeg (6 semestrit) seda ka tõeliselt oleks, s. t. et ka üliõpilase keskmine, normaaltüüp ettenähtud aja jooksul suudaks lõpetada stuudiumi, pidi reform kas pikendada õppeaega või vähendada nõudeid või, nagu toimis komisjon, valima kesktee mõlema võimaluse vahel.

Kava näeb ette õppeaja pikendamise ühe semestri võrra (7 sem.), jättes võimaluse erandjuhtudel lõpetada 6 sem. jooksul. Õppeaja pikendamist rohkem kui ühe semestri võrra ei peetud teostatavaks, kuna osa avalikust arvamusest on tõsiselt selle vastu.

Seades reformi üheks peajuhiseks õppekoorma vähendamise ja süvendamine, vaatleb eelnõu praegusse õppealasse kuuluvate ainete kärpimise kui ka õppealast kõrvaldamise võimalust. Juba aastaid arutlusesemeks olnud ajalooliste ainete kärpimist soovitatakse põhjusel, et rooma õiguse tähtsus õiguslikus elus peale BGB loomist oluliselt on vähenenud ja et õigusõppele sageli on ette heidetud ajaloolise õiguskäsitluse liialdamist maksva õiguse elulisema käsitluse arvel. Rõhutatakse ka, et vajalise huvi ärkvelhoidmine ajalooliste ainete vastu on ainult siis võimalik, kui need ained seisavad arvult ja ulatuselt õiges vahekorras teiste aladega. Et aga maksva õiguse teaduslik käsitlemine tema juurdumise tõttu rooma õigusse viimase tundmiseta pole võimalik; et rooma õiguse selgel süstemaatilikal kaaluv didaktiline väärtus; et rooma õiguse tundmine süvenemisvahendina võõrastesse õigusmaterjalidesse vältimatu ja et, lõpuks, viimase aastakümne kestel rooma õigus niikuinii stuudiumis ja eksamitel tunduvalt tagaplaanile on tõrjutud, siis peab eelnõu vaevalt võimalikuks selle aine veel suuremat kärpimist. Germaani ajaloolise õiguse kui ka õppeaine kärpimist ei pea kava võimalikuks põhjustel, et germaani õiguste ajalugu esineb tähtsa rahvusvahelise abivahendina anglosaksi riikidega suhtlemises; ühtlasi vastab see aine tendentsile — kujundada saksa eraõiguse põhijoonte loengud üldise õigusvõrdluse loenguteks. Ja lõpuks vastavad mõlemad ajaloolised loengud reformi tendentsile — edendada üliõpilaste üldharidust.

Samuti ei leia kava võimaliku olevat vanade põhiainete: tsiviil-, kriminaal- ja riigiõiguse olulist kärpimist.

Aga ka uute, viimastel aastakümnetel kujunenud õppeainete suhtes peab kava tarvilikuks äärmist ettevaatlikkust kärpimises, põhjendades seda sellega, et kuigi nende õigusalade süstemaatiline läbitöötamine kaugeltki seda määra pole saavutanud, mis sajandeid vanad õigusdistsipliinid, ja jurist juriidilist mõtlemist just viimaste juures õpib, on siiski tarvilik, et õigusteaduslik stuudium tutvustaks üliõpilasi kaasaja tähtsamate õigusmõtete ja -ideedega, eriti veel, kui tegemist on ainetega, mille vastu enam praktilisusse kalduval üliõpilasel kas majanduslikkudel või üldpoliitilistel põhjustel on eriline huvi. Selle tõttu ei pea kava võimalikuks kärpida seesuguse elulise tähtsusega õppeainet nagu seda on näit. tööõigus, veel vähem — ülikoolist ellu saata juriste, kel puuduvad teadmed selle aine põhijoontest. Samal seisukohal asub kava majandus- ning finantsõiguse suhtes, kuna rahvusvahelise õiguse ja rahvusvahelise eraõiguse suhtes leiab, et neid aineid seni Saksamaal liiga vähesel määral on

õpetatud, viimaste aastate kogemused aga ja ka Saksamaa tuleviku huvi rahvusvahelise õiguse studiumi suurendama sunnivad.

Õigusteadusliku studiumi täiendamist sotsiaal- ja majandusteadusliku studiumiga — kui ainetega, mis kaitseksid noort juristi eluvõõrsusest — suuremal määral kui praegu, kus juristidele on ette nähtud loengud rahvamajanduse alalt, ei pea kava võimalikuks, veel vähem üheaegset koolitamist juristikks ja majandusteadlaseks — üliõpilaste suure koormatuse kui ka mõlema teaduse meetodite ja mõtteviisi põhilise erinevuse tõttu; küll tunnistab kava soovitavaks õiguslikkude instituutide majandusliku külje ja tähtsuse selgitamise õigusteaduslikkudel loengutel kui ka ühiste seminaride korraldamise õigusteaduse ja majandusteaduse õppejõudude poolt.

Neis tingimustes osutus üliõpilaste koorma vähendamine võimalikuks ainult tundidearvu vähendamisega. Kavas tähendatakse, et praeguses olukorras tundidekava osalt fiktiivseks kujuneb, kuna üliõpilastel on võimatu kõiki loenguid tõeliselt kuulata. Tundidearvu kärpimist teostab kava süstemaatiliste loengute arvel, mis sunnib viimaste koondamist sisuliselt kõige olulisemale. Kava kaalub ka mõnede silmapaistvate pedagoogide poolt soovitatud ja avalikus arvamuses järjest kasvavat poolehoidu leidvat mõtet: asendada vana-
nenud süstemaatilised loengud üliõpilaste iseseisva tööga pedagoogilisi nõudeid ikka suuremal määral rahuldavate õpperaamatute alusel, mis studiumile siis lisanduks töö ülikoolis konversatsioonide, harjutiste jne. näol. Pidades selle võimaluse teostamist praegu veel varajaseks, asub kava pedagoogiliselt suuresti vilunud õppejõudude enamuse poolt esindatavale seisukohale, et süstemaatiliste loengute allesjätt õppetegevuse tuumana siiski tarvilik, samuti kui seesuguste loengute tundidearvu kärpimine harjutiste, konversatsioonide ning uudisena loodavate n. n. k ö n e l u s t u n d i d e (Besprechungsstunden) huvides ja nende loengute kujundamine vaid sissejuhatuseks vastavasse ainesse. Kõige teostatavama leiab kava olevat tundidearvu kärpimise protsessiõiguses (mis üliõpilastele praktilise näitluseta raskesti mõistetav), tsiviilõiguse, üldise riigiõppe ja finants- (maksu-) õiguse alal. Piiratud ja kõige olulisemale koondatud süstemaatiliste loengute kõrval tunnistab kava tarvilikuks n. n. s ü v e n e m i s l o e n g u d (Vertiefungsvorlesungen). Mõnelt poolt soovitati neid loenguid tähtsamate ainete ümber sisulise seotuse alusel gruppidesse koondada ja luua sel teel n. n. „eelistusalad“ („Vorzugsfächer“), kuna seesugune korraldus võimaldaks üliõpilasel omandada üldise ülevaate kõrval tervest õigusteadusest põhjalikumad teadmed mingist erialast.

Kuna aga seesuguste eelistusalade kujundamine koormatuse moodustaks, millele vastavat kergendust — mis omakord seitsmesemestrilise õppeaja juures tingimata tarvilik oleks — pole võimalik leida, siis, hoolimata eelistusalade soovitavusest, pidi kava neist loobuma

ja jääma lihtsama korraldusmooduse juurde: üksikute süvenemisloengute kuulamine üliõpilaste poolt huvikohase valiku järgi. Seesuguste süvenemisloengutena loendab kava järgmisi aineid: õigus-teaduse ajalugu, digestide eksegees, väärtpaberiteõigus, panga- ja börsiõigus, kindlustusõigus, transportõigus jne.; kriminoloogia, kriminaalpolitika, vangistusteadus, alaealisteõigus, kohtulik meditsiin, psühhiaatria, kriminaalõiguslikud abidistsipliinid jne.; parteiõpe, põhiõigused, poliitiliste õpete ajalugu, kooliõigus, politseiõigus, Rahvasteliit jne.; sotsiaalkindlustusõigus, konstitutsiooniline finantsõigus jne.; kiriklik õigusajalugu, kiriklik ja kodanlik abieluõigus, loengud välismaa õigusest, õigusivõrdlevad loengud töönduspolitiika, agraarpolitiika, raha-, panga- ja börsiasjandus, sotsiaalpolitika jne. Komisjoni arvestuste järgi oleks 7 semestri jooksul võimalik kuulata süvenemisloenguid üldse 12 nädalatundi (semestris $1\frac{1}{2}$ –2 nädalatundi).

Praktiliste harjutiste (kirjalikkude töödega) tundidearvu vähendamist ei pea kava võimalikuks, põhjendades seda sellega, et see on üliõpilaste poolt seni kõige armastatum, moodsale õpetamisprintsibile vastavam, dotsendi ja üliõpilase vahel tõeliselt kontakti võimaldav ja studiumi elustav õppeviis, mille tõttu tundidearvu vähendamine oleks sel alal reformi püüetele risti vastukäiv. Soovitavaks (üliõpilastele), mittesunduslikuks, tunnistab kava praktikume järgmistes ainetes (2 tundi nädalas igat): BGB-st algajaile, BGB-st edasijõudnuile, tsiviilprotsessis, kaubandusõiguses, kriminaalõiguses, avalikus õiguses algajaile, avalikus õiguses edasijõudnuile, naatsionaal-ökonomias. Harjutistega algajaile tuleb alata mitte enne kolmandat, teistega — mitte enne neljandat semestrit.

Täiesti uue sisseseaduna näeb kava ette n. n. repetitooriumi, reservides selleks 18 nädalatundi (jaotatuna kahele viimasele semestrile). Repetitooriumi ülesandeks on ülikooli lõpetaja ettevalmistamine lõppeksamiteks. Repetitoorium praegusel kujul, s. t. üliõpilase „järeleaitamine“ lõppeksamitele eraisikute poolt, on üheks tähtsamaks momendiks, mis põhjustab rahulolematust praeguse õppe-tegevuse vastu. Seesuguse repetitooriumi hulgaline kasutamine studiumi lõpetamisele valmistuvate üliõpilaste, ka andekamate ja hoolsamate, poolt näitab, et ülikool praegusel kujul ei suuda täiel määral täita oma ülesandeid, muutudes kasutuks just studiumi lõpetajaile, kes oma tarvete rahuldamiseks on sunnitud pöörduma ülikooli aseaine — repetiitori poole. Sealjuures nõuab seesugune erarepetitoorium üliõpilastelt suurt rahalist kulu (ülikooli maksude kõrval), mille tulukus iseendast pole veel millegagi garanteeritud.

Soovitavaks, kuid mittesunduslikuks tunnistab kava juba praegu osa õppejõudude poolt harrastatavaid konversatsioone, s. t. kõnelusi-arutlusi teaduslikkude üksikküsimuste üle.

Kitsamatele ringidele määratud teaduslikkude seminaride arvu soovitab kava suurendada, et võimaldada suuremal määral kui seni puhtteaduslikku süvenemist praktilisele elukutsele ettevalmistuse kõrval.

Üliõpilaste üldharidusliku tasapinna tõstmiseks peab kava tarvilikuks vastavate ainete kuulamise teistes fakultetidest esimese kolme semestri kestel, jättes seks üldse 8 nädalatundi (semestris 2—3 nädalatundi). Seks otstarbeks vabaks jäetud tundidest tuleb teatada vastavatele fakultetidele. Eriti soovitavaks tunnistab kava järgmiste ainete kuulamise: ajalugu, filosoofia, kunstiajalugu, loodusteadused, meditsiin, tehnika jne.

Vastavalt ülaltoodud põhimõtetele koostas komisjon järgmise tunnikava, aluseks võttes normaalõppeaja kestusena 7 semestrit.

A. Sissejuhatavad ja õigusajaloolised loengud.

1. Sissejuhatus õigusteadusse	3	loengu-	ja	1	kõnelustundi.
2. Rooma õigus					
a) institutsioonid	4	„		1	„
b) õiguse ajalugu ja tsiviilprotsess	3	„		1	„
3. Saksa eraõigus (ühes õigusivõrdleva käsitlusega)	4	„		1	„
4. Saksa õigusajalugu	3	„		1	„
Kokku 17 loengu- ja 5 kõnelustundi.					

B. Eraõigus.

1. Institutsioonid	4	loengu-	ja	—	kõnelustundi.
2. BGB I	3	„		1	„
3. BGB II	4	„		1	„
4. BGB III	3	„		1	„
5. BGB IV ja V	4	„		1	„
6. Kaubandusõigus (koos vekslõigusega)	4	„		2	„
7. Majandusõigus	2	„		—	„
8. Tööõigus	3	„		1	„
Kokku 27 loengu- ja 7 kõnelustundi.					

C. Kriminaal- ja protsessiõigus.

1. Kriminaalõigus	5	loengu-	ja	2	kõnelustundi.
2. Kohtukorraldus	1	„		—	„
3. Tsiviilprotsess ja konkurss	4	„		2	„
4. Kriminaalprotsess	2	„		1	„
Kokku 12 loengu- ja 5 kõnelustundi.					

D. Avalik õigus.

1. Üldine riigiõpe	3	loengu- ja	—	kõnelustundi.
2. Saksa riigiõigus	4	„	1	„
3. Haldusõigus	4	„	1	„
4. Rahvusvaheline õigus	3	„	1	„
5. Kirikuõigus	3	„	—	„
6. Finants- ja maksuõigus	2	„	1	„

Kokku 19 loengu- ja 4 kõnelustundi.

E. Natsionaalökoonomia.

1. Sissejuhatus kaasaja ma- janduslikku ja sotsiaalsesse ellu	2	loengu- ja	—	kõnelustundi.
2. Üldine rahvamajandusõpe	3	„	1	„
3. Spetsiaalne „	3	„	—	„
4. Finantsteadus	3	„	—	„
5. Töõndusmajanduse-õpe	2	„	—	„

Kokku 13 loengu- ja 1 kõnelustundi.

F. Harjutised.

1. BGB — algajaile	2	harjutustundi
2. BGB — edasijõudnuile	2	„
3. Tsiviilprotsess (koos BGB)	2	„
4. Kaubandusõigus	2	„
5. Kriminaalõigus	2	„
6. Avalik õigus algajaile	2	„
7. „ „ edasijõudnuile	2	„
8. Natsionaal-ökoonomia	2	„

Kokku 16 harjutustundi

G. Süvenemisloengud 18 tundi

H. Seminare 4 „

J. Üldharidus 8 „

K. Repetitoorium 18 „

Kokkuvõttes 174 nädalatundi 7 semestri peale. Kava peab otstarbekohaseks järgmise tundidejaotuse semestritele: I ja II semestril 27 tundi nädalas, kolmel järgmisel igas 26 tundi nädalas, kuuendal — 24 tundi ja seitsmendal 18 tundi nädalas. See tundidekava kujutab endast kompromissikatset üksikute alade esindajate tugevasti erinevate soovide vahel. Kavas ette nähtud tundide üldarvu (174 tundi) peab komisjon keskmise üliõpilase jaoks veelgi paljuks; seetõttu on lahendada veel raske ülesanne — vähendada p. p. A—E ette nähtud tunde umbes 10 tunni võrra.

Lahtiseks jäeti küsimus, kas alata stuudiumi ajalooliste ainetega

või asetada need ained studiumi lõppu; samuti — kas alustada studiumi ainult eraõigusega või selle kõrval ühtlasi avaliku õigusega.

II. Teises osas käsitleb kava õpetamisviise, neid täiendades ja arendades.

Iga seks kohase süstemaatilise loenguga seob kava n. n. kõnelustunnid („Besprechungsstunden“), kõrbitud loengutundide asemel. Nende tundide ülesandeks oleks

1. süvenemine konversatoorsel teel loengutel ette kantud küsimustesse kas puhtteoreetilise arutluse või aga rakendamisharjutiste, tegelikkude juhtude lahendamise teel;

2. tihedama kontakti loomine õppejõu ja üliõpilaste vahel.

See õpetamisviis ei kujuta endast oluliselt uut moodust, kuna ta on lähedalt sarnane praeguste praktiliste harjutustega ja ka n. n. konversatsioonidega. Esimesest erineb kõige pealt sellega, et on sunduseta kui loengki, kuna praktiline harjutis on ses mõttes sunduslik, et referendaari (riigi-) eksamile ainult see pääseb, kes teatud arvust praktikumest rahuldavate tulemustega osa võtnud; edasi sellega, et on otseselt seotud süstemaatilisel loengul käsitletavate küsimustega, nii et peale vastava osa ettekandmist loengul järgneks selle käsitlemine ja arendamine kõnelustunnil; lõpuks sellega, et ta seotud pole klausuuritöödega, nagu seda on praktiline harjutis. Konversatsioonist erineb see kõnelustund oma süstemaatikkusega, mis tingitud otsesest seosest süstemaatilise loenguga, kuna konversatsioonil käsitletakse üksikuid teaduslikke küsimusi lahus ja olenevalt loengust; pealegi, nagu eespool juba tähendatud, jääb kava järgi konversatsioon mittesunduslikuks nii õppejõududele kui ka üliõpilastele.

Praktiliste harjutiste suhtes näeb kava ette kõige pealt osavõtjate arvu piiramise sajaga (suuremates ülikoolides 200-ga), kuna see on paratamatuks eelduseks praktiliste harjutiste ühe tähtsama sihi taotlusele — täielise kontakti loomisele professori ja üliõpilaste vahel, samuti ka töö edukusele üldse. Juhul, kui osavõtjate arv ületab 100, tuleb töid korraldada mitmes grupis. Kui seesugusel korral olemasolevatest õppejõududest ei piisa harjutiste toimetamiseks, tuleb kutsuda praktikuid lisaõppejõududeks n. n. harjutusdoksentideks — tähtajaliste õppeülesannete andmise teel. Õppeülesande andmine ei tohi olla takistuseks uuele habilitatsioonile.

Harjutusdoksentideks tuleb kutsuda isikuid, kes kohased ja võimelised just tegelikkude harjutiste toimetamiseks, s. t., kes vastavad esijoonel just pedagoogilistele nõuetele.

Et garanteerida harjutiste edukust ja kõikide osavõtjate kaasajõudmist harjutiste käiguga, võimaldab kava harjutistele pääsu ainult neile, kes omandanud vastava loa („Zulassungsschein“) n. n. väheeksami õiendamiseks. Sellega tahetakse hoida ära harjutistelt

üliõpilasi, kes oma studiumis veel küllaldaselt pole edenenud, ja pakkuda üliõpilastele võimalus kontrollida oma kõlvulisust juriidiliseks studiumiks üldse. Osavõtu loa muretsemine eeldab immatrikulatsiooni õigusteaduskonnas kolmel semestril. Luba antakse pärast kahe klausuuritöö ja kollookviumi rahuldavat sooritamist. Klausuuritööd on määratavad seitsmelt pea-alalt, kusjuures teemad määratakse üliõpilase poolt juba kuulatud ja ta enda poolt valitud kahelt alalt. Mõlemalt alalt peab üliõpilasele valida andma vähemalt kaks teemat — üks teoreetiline ülesanne ja üks lihtne praktiline juht. Teemad määrab teaduskond, ära kuulates ala esindaja seisukoha. Iga klausuuritöö jaoks on ette nähtud 3 tundi.

Kollookvium piirdub klausuuritöödeks valitud alade põhjoontega, samuti küsimustega üldhariduslikult alalt. Kollookvium õiendatakse komisjoni ees. Vaheksamid leiavad aset iga semestri lõpul. Riigi-ehk referendaareksami suhtes ei oma seesugune vaheksam mingit tähendust.

Järgmiseks meetodiliseks uuenduseks on repetitoorium, mille ülesandest ja vajadusest räägitud eespool. Repetitooriumi korraldamise kahest võimalusest: 1) riigi poolt väljaspool ülikooli korraldatavate kordamiskursuste näol ja 2) otseselt ülikooli enda poolt, ülikooli kursuses, tunnistab kava soovitavaks viimase mooduse. Ühtlasi seab kava üles põhimõtte, et repetitooriumi sihiks ei pea olema ainete pähetuupimine üliõpilastele, vaid üksikute eksamiainete tähtsamate küsimuste süstemaatiline käsitlemine, püüdes teravalt eraldada olulist ebaolulisest ning juhtides üliõpilasi iseseisvale aine läbitöötamisele ja sellesse süvenemisele. Soovitavaks, kuid mittesunduslikuks peab kava repetitooriumi täiendamise kirjalikkude töödega. Iseloomult oleks repetitoorium kõige lähedasem kõnelustundidele. Repetitooriumi korraldamise üksikasjus jätab kava esialgu teaduskondade lahendada.

Teaduslikke seminare kava üksikasjaliselt ei vaatle, toonitades vaid nende tähtsust ja nendele suurema tähelepanu pööramise vajadust.

Edaspidiseks jätab kava n. n. vahepraktilise („Zwischenpraxis“) korraldamise lõpliku otsustamise. Vahepraktilise all mõistetakse juristide praktilise tegevusega tutvumist, olgu kohtus, riigivõi omavalitsuseasutises, advokatuuris või mingis majanduslikus ettevõttes. See praktiline leiaks aset esimese ja teise semestri vahel, kestes umbes 8 nädalat. Tähtis poleks sealjuures mitte tööliik, vaid võimalus tegevuse vaatlemiseks ja jälgimiseks.

Kuigi kõnelustundide, süvenemisloengute ja repetitooriumide sisseadmine toimub peamiselt süstemaatiliste loengute arvel, suureneb siiski — juba ülesannete mitmekesisustumise tõttu — õppejõudude töökoorem. Seepärast on reformiga paratamatult seotud õppejõu-

dude arvu — mis praegu juba kokkukõlas pole üliõpilaste arvuga — suurendamine: esijoones uute professuuride loomine ning peale selle õppeülesannete täitjate ja assistentide arvu suurendamine. Kava järgi tuleks õppeülesandeid loenguteks anda ainult neile praktikule, kes vastavad ülikooli poolt seatud teaduslikkude nõuetele; assistentidena tuleks ametisse seada eeskätt nooremaid praktikuid, kellelt oodata tulevikus habiliteerumist või muud teaduslikku tööd.

Tarvilikuks tunnistab kava ka seda, et korralised õppejõud hariliku töö kõrval võimalust saaksid teotsemiseks praksises, eriti kohtu või halduse alal; mittesoovitavaks peab tegelust advokatuuris.

III. Lõpuks käsitleb kava eksamite küsimust, kuid ainult üldjoontes, sest kuigi võrdlemisi üksmeelselt tunnustatakse, et õigus-teaduslikule studiumile osaks saavas teravas kriitikas palju süüd on just eksamite korraldusel, jätab kava selle korralduse reformi tuleviku ülesandeks, kuna praegu raske on kindlaks teha, kuivõrt eksamite puudustes ja pahedes süüdi on maksivad määrused ja kuivõrt on ses süüdi eksamineerivad isikud; pealegi, kuna eksamite kord ja laad seoses on õpetamise korra ja viisidega, peab, enne kui asuda eksamite ümberkorraldamisele, ära ootama ja koguma seks kogemusi uuest studiumi korrast.

Eriti rõhutab kava seda, et eksam peab olema kõige pealt juriidilise mõtlemisvõime ja oskuse katse, alles sekundaarselt — teadmete, s. t. mälu proov. Ei tohi eksamil mõeldagi näit. küsimuste esitamisele eksamineeritava aine koguulatusest. Peale selle puudutab kava ka eksamite avalikkuse küsimust, milles praegu Põhja-Saksa erineb Lõuna-Saksast. Hoolimata sellest, et avalikkuse vastu tuuakse asjaolusid nagu näit. suurem ärritus, eksamipalavik, ekslikkude eelarvamuste kujunemine esitatavate küsimuste laadi üle jne., jääb kava siiski Preisi praeguse korra, s. t. eksamite avalikkuse juurde, kuna muu hulgas selle paremuseks on võimalus tutvuda eksami iseloomuga, mis omakord rahustavalt mõjub, kui ka et avalikkuse kõrvaldamine võib põhjust anda mitmesugustele eksiarvamustele ja väitlustele. Peale nende käsitleb kava mõningaid Saksamaa praeguse eksamikorra iseärasustest tingitud küsimusi.

Kirjanduse ülevaade.

Prof. Lange, **Kuritegevus kui saatus** (Verbrechen als Schicksal). Leipzig, 1929.

Kurikalduvuse päritavusele on näidatud korduvalt paljude autoriteetide poolt kui tõsiolule. Veenvamaks tõenduseks kurikalduvuse päritavusele on Lange uurimus kaksikute kuritegevusest. Nagu teada,

on kaht liiki kaksikuid — ühe- ja kahe-munarakulised. Ühe-munarakulised on sündinud ühest naise munarakust ja on alati ühest ning samast soost ja sarnanevad täiesti teineteisega, isegi haigustuvad ühtlaselt; avaldavad täiesti ühtlasi kalduvusi, huvisid, ühtlasi vaimlisi omadusi jne. Kahe-munarakulised on sündinud kahest erinevast muna- ja seemnerakust ning sarnanevad teineteisega sama palju kui lapsed perekonnas võivad sarnaneda üksteisega. Nii üht kui teist liiki kaksikuid — eriti vange — uuris prof. Lange nende perekonna, eriti aga kaksik-venna kuritegevuse suhtes. Uurimisele kuulus 37 paari kaksikuid, neist 15 paari ühe-munarakulisi ja 22 kahe-munarakulisi.

2 ühe- ja 5 kahe-munarakulist kaksikvenda (paari) on kohtu poolt karistamata, järelikult jääb järele 30 paari — 13 ühe- ja 17 kahe-munarakulist kaksik-paarist on mõlemad vennad kurikalduvusega ja karistatud 10 korral, järelikult 3 korral teine kaksik mitte. 17 kahe-munarakulisest kaksikpaarist on mõlemad vennad karistatud ainult 2 paaril, järelikult 15 paaril teine kaksikvend mitte.

Siit selgub, et ühe-munarakulised kaksikud on kuritegevuse suhtes tõsiselt väga sarnased, kuna kahe-munarakulised kaksikud annavad suhte, mis esineb keskmiselt tavaliste kodanikkude perekonnas, seega pole autorite arvates ümbrusel kahe-munarakuliste kaksikute kuritegevusele suuremat mõju.

Kaksikute eluviisi uurides selgub, et vaatamata väga erinevaile elutingimustele on siiski ühe-munarakulised kaksikud andunud kuritegevusele, mis tõendab kurikalduvuse olemasolu, kuna kahe-munarakuliste kaksikute juures miljöõ on palju suurema tähtsusega.

Autor väidab kurikalduvuse pärandamist vanemalt lastele, mis väga selgesti avaldub ühe-munarakuliste kaksikute kuritegevust uurides. Kurikalduvus on sageli nagu iga teine omadus, mille olemasolusse isiku hinges isik midagi parata ei saa. Ta on saatus.

H. Madisson.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas juhul, kui poolte vahel kokkulepe endisest ajast maa kasutamise kohta omandusõiguse alusel olemas, kuulub see maa korraldamisele Kogukonna-, asutiste- ja era-rendimaade korraldamise seaduse alusel?

Vastus: jaatav.

Kogukonna-, asutiste- ja era-rendimaade korraldamise seaduse § 21. põhjal läheb selle seaduse alusel korraldatud koht kasutaja soo-

vil tema omanduseks, kui poolte vahel pole teisiti kokku lepitud. § 18. esimese lõike põhjal võivad pooled kohalikus korralduskomisjonis koha eraldamise ja selle edaspidise kasutamise üle kokku leppida ja sama paragrahvi teise lõike järgi toimub niisugusel korral koha eraldamine ja edaspidine kasutamine kokkuleppe alusel. § 18. viimase lõike järgi võib maakasutaja nõuda, et maksta jääks kokkuleppe endisest ajast, kui niisugune olemas. Seadus ei kitsenda kokkuleppe maksvakstunnistamist endisest ajast ainult kokkuleppega maa kasutamise kohta rendivahekorra alusel ja sellepärast § 21. ja § 18. mõtte kohaselt tuleb õigustatuks lugeda kokkuleppe maksvakstunnistamist endisest ajast ka juhul, kui selles on ette nähtud maa omanduseksminek maakasutajale, kusjuures selle maa eraldamine toimub § 18. teise lõike alusel ikkagi Kogukonna-, asutiste- ja era-rendimaade korraldamise seaduse alusel. Kui (Maakorralduse peakomisjon leidis, et käesoleval juhul oli) poolte vahel kokkuleppe endisest ajast maa kasutamise kohta omandusõiguse vahekorra alusel olemas, siis ei tule järeldada, et see maa üldse enam ei kuulu korraldamisele Koguk.-, asut.- ja era-rendimaade korraldamise sead. alusel, vaid ainult, et selle maa eraldamine ja edaspidine kasutamine võib toimuda maakasutaja nõudel, kuid üksnes kokkuleppe alusel endisest ajast eraldatava maa suuruse ja selle hinna kohta.

(R. Adm. t. nr. 61 II — 1930.)

Kas linnaomavalitsuse poolt renditamata elektriijaam, mis teotseb kogukondliku heaolu alal, kuulub riigi ärimaksu alla?

Vastus: eitav.

Ärimaksu seaduse § 453. p. 6 (3) põhjal ei käi ärimaksu alla maakonna ja linnaomavalitsuse poolt renditamata peetavad ettevõtted: a) kogukondliku heaolu, b) kogukondliku tervishoiu, d) rahva toitluse ja c) põllumajanduse ja kodutöönduse aladel. Iga ala juures on loendatud rida ettevõtteid, mis loetakse teotsevateks tähendatud aladel, kusjuures iga punkt lõpeb „jne.“-iga, millest tuleb järeldada, et peale loendatud ettevõtete võivad ka teised ettevõtted sama aladelt kuuluda ärimaksu alt vabastamisele. Muu seas kogukondliku heaolu alal on ärimaksuvabaks tunnistatud omavalitsuse poolt renditamata ülal peetav valgustamisettevõtte. Kui linna poolt renditamata peetav valgustamisettevõtte — elektriijaam — teotseb kogukondliku heaolu alal, s. o. valgustab tänavaid, linnaasutisi, kergendab liikumist linnapiirides jne., siis vaatamata sellele, kui palju ta muuks otstarbeks voolu annab, s. o. tööstustele jne., tuleb teda ülalmainitud seaduse mõtte järgi lugeda ikkagi ettevõtteks, mis teotseb kogukonna heaolu alal ja mis seepärast ei kuulu riigi ärimaksu alla. Kas säärane ettevõtte töötab kasuga või kahjuga, kas ettevõttel tuleb kogukonna heaolu tarvete rahuldamiseks rohkem

või vähem voolu anda kui tööstustele jne., kes tema käest voolu võtavad, neile asjaoludele ei ole seaduseandja mingit tähtsust andnud, vaid on kitsendusteta ärimaksu alt vabastanud kogukonna heaolu teenivad valguse alal teotsevad linnaomavalitsuse poolt renditamata ettevõtted.

(R. Adm. t. nr. 181 II — 1930.)

Kas riigirentnik on õigustatud nõudma administratiivkorras rendi alandamist ikalduse tagajärjel?

Vastus: eitav.

Puuduvad seadusemäärused, mis õigustaksid riigirentnikku administratiivkorras nõuda rendi alandamist ikalduse tagajärjel. Alust selleks ei anna ka Vabariigi Valitsuse poolt 8. aug. 1928. a. vastu võetud juhtnõõrid (R. T. 67 — 1928. Nr. 424) ja Põllumajandusliku toetuslaenu fondi seadus (R. T. 2 — 1929.), sest nii üks kui teine neist ei määra seda, et põllutöoministeerium on kohustatud põllusaagi ikalduse puhul rendilepingus määratud renti alandama või hoopis ära jätma, vaid põllupidajad, juhul, kui nende aia-, põllu- või heinasaagi hävimine on kindlaks tehtud, võivad Põllumajandusliku toetuslaenu fondi seaduses ette nähtud alustel ja korras toetuslaenu saada.

(R. Adm. t. nr. 293 I — 1930.)

Kas riigiametniku ümberpaigutamise kulud ja erakorralised kulud võivad riigisummadest kaetud saada juhul, kui ümberpaigutamine toimub ümberpaigutatava ametniku isiklikes huvides?

Vastus: jaatav.

Ekslik on arvamus, et Riigiteenijate ametisõitude tasu seaduses (R. T. 113 — 1921.) ei ole sugugi öeldud, et ümberpaigutamise seotud tegelikud kulud ja poole kuu palk ainult siis välja makstakse, kui ümberpaigutamine toimub ametiasutise huvides või korraldusel, sest juba seaduse pealkirjast nähtub, et ainult riigiteenijate ametisõitude eest makstakse riigiteenijatele tasu, kuna ametisõit võib ja peab toimuma ainult ametiasutise huvides ja korraldusel. Ka riigiametniku ümberpaigutamise kulud ja erakorralised kulud (§ 7) võivad riigisummadest kaetud saada, ainult juhul, kui ümberpaigutamine toimub ametiasutise, aga mitte ümberpaigutatava ametniku isiklikkudes huvides, näiteks, kui keegi ametnik on palunud ennast maalt linna ümber paigutada põhjusel, et linnas on temal hõlpsam lapsi koolitada ja ülemus selle palve rahuldamiseks takistusi ei ole leidnud.

Kuid see asjaolu, et ümberpaigutamine on toimunud ümberpaigutatava ametniku palvel, ei tarvitse iga kord tähendada seda, et ümberpaigutamine on toimunud selle ametniku isiklikes huvides,

sest ametisse määrav asutis, silmas pidades ametiasutise huvisid, võis temale ettepaneku teha ümberpaigutamise soovi avaldamiseks.
(R. Adm. t. nr. 437 II — 1930.)

Kellel on õigus Riigimaade Korralduskomisjoni seadusejõusse astunud otsuseid, mis tehtud asjaarutamise korra olulise rikkumisega ja mis seotud võimupiiridest üleastumisega, muuta?

Vastus: Riigikohtul.

Maareformi teostamise määrustes, kus ette nähtud Riigimaade Korralduskomisjoni ja Planeerimise Peakomisjoni ülesanded ja asjaarutamise kord neis asutistes, ei ole ette nähtud, missuguses korras kuuluvad muutmisele Riigimaade Korralduskomisjoni seadusejõusse astunud otsused, mis tehtud asjaarutamise korra olulise rikkumisega ja mis seotud võimupiiridest üleastumisega. Kuid oma ülesannete, iseloomu ning asjaarutamise korra poolest sarnanevad riigimaade korralduskomisjonid ja Planeerimise Peakomisjon Maakorralduse seaduses ette nähtud Maakorralduse Komisjoniga ja Maakorralduse Peakomisjoniga. Maakorralduse Komisjoni seadusejõusse astunud otsuste kohta on aga Riigikohus toimetuses nr. 1118 I — 1924. a. asunud seisukohale, et neid otsuseid võib muuta ainult Riigikohus Maakorralduse Peakomisjoni ettepanekul. Riigimaade Korralduskomisjon, nagu Planeerimise Peakomisjon, otsustab oma võimkonnas poolte vahel tekkivaid tüliküsimusi, tema otsused astuvad seadusejõusse ja viiakse koha peal täide ning tema omab õigustmõistva administratiivasutise iseloomu. Kui see ei ole eriti seaduses ette nähtud, siis ei saa säärase asutise otsuseid muuta administratiivkorras. Vene ajal võis neid otsuseid muuta Senat kui kõrgem administratiivne õigustmõistmise asutis, ning praegu peab see õigus kuuluma Riigikohtule, kui kõrgemale administratiivkohtu astmele.

(R. Adm. t. nr. 440 I — 1930.)

Kas valimisedel peab sisaldama tingimata kõike seda, mis Linnavolikogude valimise seaduse (R. T. 84 — 1926) § 16. lisas ette nähtud, s. o. ka liitumise märkuse?

Vastus: eitav.

Ekslik on arvamus, et valimisedel peab sisaldama tingimata kõike seda, mis Linnavolikogude valimise seaduse § 16. lisas ette nähtud, s. o. ka liitumise märkuse, kuna sama seaduse § 28., mis käib valimisedeli kohta, nõuab ainult, et iga valimisedel peab sisaldama ühe kandidaatide nimekirja ilma mingi muudatuseta ja ümberpaigutamisetä ja nimekirja nimetuse, kui nimekiri oli sellega varustatud (§ 17), s. t. et valimisedelis peavad olema tähendatud samad kandidaadid ja samas järjekorras, nagu nad ka esitatud kandidaatidenimekirjas seisavad, ilma muudatuseta ja ümberpaigutuse, ning nimekirja nimetus valimisedelis võib ju olla ka nime-

kirja liitumise teadaanne, kui sisseantud kandidaatidenimekirjas see olemas, kuid valimissedelilt selle liitumise teadaande ärajätmine ei ole seaduse rikkumine.

(R. Adm. t. nr. 525 I — 1930.)

Kas vallavolikogu võib volikogu liiget, kes puudunud mõjuvate põhjusteta kolmelt volikogu koosolekult järgemööda, lugeda oma otsusega volikogust mittelahkunuks?

Vastus: eitav.

Vallavalitsuse korralduse seaduse (R. T. 97 — 1926) § 74. nõue volikogu liikme kohta, kes puudunud mõjuvate põhjusteta kolmelt volikogu koosolekult järgemööda, on täiesti kategooriline ja ainult juhul, kui säärane volikogu koosolekult puudumine on olnud mõjuvatel põhjustel, ei arvata volikogu liiget volikogust lahkunuks. See asjaolu, et seaduses on öeldud, et volikogu otsusega loetakse volikogust lahkunuks, ei tähenda seda, et volikogule on piiramatu õigus jäetud ka seda vallavolikogu liiget, kes mõjuvate põhjusteta on kolmelt volikogu koosolekult järgemööda puudunud, mittelahkunuks tunnistada, vaid vallavolikogu otsus on tarvilik konstateerimiseks, et teatav volikogu liige oma faktilise puudumisega volikogu koosolekutelt on volikogu liikme õigused kaotanud ja et tema asemele tuleb volikokku kutsuda uus volinik.

(R. Adm. t. nr. 533 I — 1930.)

Kas Planeerimise Peakomisjoni alaline liige on õigustatud Peakomisjoni otsuste peale antavaid kaebusi tagasi saatma?

Vastus: jaatav.

Adm. k. k. § 11¹ ette nähtud kaebuste või protestide andmise kui ka sama korra § 11² ette nähtud kaebuste või protestide tagasisaatmise kord on maksma pandud alles 8. II 1929. a. Riigikogu poolt vastu võetud Adm. k. k. muutmise ja täiendamise seadusega (R. T. 16 — 1929), mispärast varemilmunud Maaref. teost. määrustes, mis maksivad Planeerimise Peakomisjoni kohta, puuduvad veel vastavad määrused selle kohta, kelle ülesannete hulka kuulub Adm. k. k. § 11² ette nähtud kaebuste või protestide tagasisaatmine ja § 11⁴ ette nähtud sellekohase määruse tegemine.

Silmas pidades, et Planeerimise Peakomisjon M. T. M. § 60. ette nähtud koosseisus arutab ainult temale alluvaid kaebusi, et Peakomisjoni poolt tehtud otsuse teostamine, nagu seda Planeerimise tehniliste juhtn. (R. T. 46 — 1927) § 76. nähtub, on pandud Peakomisjoni alalise liikme peale, kes seega, olles alaliselt kohal, moodustab endast Peakomisjoni suhtes täidesaatva organi ja et linna-, maa-, alevi- ja vallavolikogude otsuste peale antavate kaebuste vastuvõtmine, edasi- kui ka tagasisaatmine kuulub linna-, maa-, alevi- ja vallavalitsuste, kui täidesaatvate organite ülesannete hulka,

sest säärase tehnilise toimingu jaoks ei ole tarvet volikogu iga kord kokku kutsuda, mis ka tegelikult täiesti võimatu, tuleb järeldada, et Planeerimise Peakomisjoni otsuste peale antavate kaebuste vastuvõtjaks, nende edasi- kui ka tagasisaatjaks seaduses ette nähtud korras ja viisil on Peakomisjoni alaline liige, aga mitte Planeerimise Peakomisjon oma seaduslikus koosseisus, nagu seda kaebaja ekslikult arvab.

(R. Adm. t. nr. 635 I — 1930.)

Kriminaalosakond.

Kas tööandja on kohustatud Tööst. töö sead. § 560. põhjal teatama vastavale töökaitsekomissarile õnnetusjuhust ettevõttes ka siis, kui õnnetus on juhtunud töölise enese hooletuse tõttu?

Vastus: jaatav.

Rahukogu seisukoht, nagu ei oleks ettevõtte juhataja kohustatud Tööst. töö sead. § 560. põhjal õnnetusjuhust teatama vastavale töökaitsekomissarile siis, kui õnnetusjuhu põhjuseks osutub töölise hoolimatus (näit. vallatus), ei ole õige, sest Tööst. töö sead. § 560. põhjal on tööandja (ettevõtte juhataja või valdaja) kohustatud viibimata teatama vastavale töökaitsekomissarile igast õnnetusjuhust ettevõttes, ükspuha millest see õnnetusjuht oli tingitud. Töölise hoolimatus või kuritahtlikkus vabastab tööandja ainult tasumaksmise kohustisest (§ 542), mitte aga sellest kohustisest, mis Tööst. töö sead. § 560. tema peale paneb.

(Riigikohtu kr. osak. nr. 81 — 1930.)

Kas riigi metsatööstuses olev vabapalgaline teenija kuulub riigiteenijate hulka?

Vastus: jaatav.

On õige, et Riigiteenistuse seaduse järgi (R. T. 149 — 1924) jagunevad riigiteenijad ametnikkudeks, kes teenivad riigiasutiste koosseisudes ette nähtud ametikohtadel, ja vabateenijateks, kes teenivad riigiasutiste koosseisudes ette nähtud vabateenistuskohtadel või täidavad ajutiselt ametniku kohuseid, et riigimetsatöölise amet ei ole koosseisude seaduse § 3. esitatud riigiasutiste koosseisus ei ameti-aga ka vabateenistuskohana ette nähtud ja et kohtualune H. S. ei ole ka ajutiselt ametniku kohuseid täitnud. Kuid Riigiasutiste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse § 1 p. b. ja § 4 (R. T. 27 — 1927) tunneb peale riigiteenijate, kes selle seaduse § 3. esitatud koosseisus on ametnikkudena ja vabateenijatena ette nähtud ja keda see seadus nimetab määralisteks riigiteenijateks, veel ülemääralisi riigiteenijaid, kes Koosseisude seaduse § 3. ette nähtud ei ole, kuid kes teenivad riigi keskasutiste juhatajate poolt lubatud krediitide piirides kinnitatud koosseisus ette nähtud teenistuskohtadel ja

keda loetakse vabateenijaks. Nende ülemääraliste riigiteenijate hulka kuuluvad ka riigimetsatööstuse ametnikud ja teenijad. Kuid viimased ei ole ette nähtud selles põllutöoministeriumi ülemääraliste riigiteenijate koosseisus, mis on Põllutöoministri poolt 14. apr. 1927. a. kindlaks määratud ja Vabariigi Valitsuse 1927. a. 9. apr. juhtnõõride kohaselt R. T. nr. 42—1927. a. avaldatud, ja milles on esitatud need ülemääraste riigiteenijate teenistuskohad, mis on lubatud üldises eelarves ette nähtud krediitide piirides, vaid nende koosseis on Riigimetsatööstuse põhimääruste § 16. põhjal (R. T. 197/198—1925) ette nähtud „riigimetsatööstuse eelarves ja Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud palganormide piirides“. Riigimetsatööstuse 1927. a. eelarve ja palganormid on Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud 29. apr. 1927. a. Mis puutub aga Riigimetsatööstuse põhimääruste § 16., mille järgi metsatööstuse töäjõududest loetakse riigiteenistuses olevateks ainult metsatööstuse juhataja, tema abi ja pearaamatupidaja, siis on see paragrahv oma maksvuse kaotanud Riigiasutiste koosseisude ja riigiteenijate palkade seaduse § 1. p. b ja § 4. maksma hakkamisega (R. T. 27—1927), mille järgi peale metsatööstuse juhataja, tema abi ja pearaamatupidaja loetakse riigiteenistuses olevateks ka veel teisi teenijaid, nagu praakereid jne.

(Riigikohtu kr. osak. nr. 150—1930.)

Kas Vabariigi Valitsuse otsusega (R. T. 63—1929) maksma pandud Eesti-Soome reisikaartide edasiandmine ja tarvitamine isikute poolt, kellele need ei ole välja antud, on karistatav N. S. § 977. järelle?

Vastus: jaatav.

Eesti-Soome reisikaardid on sisse seatud välispassi asemel, nad on maksvad võõraste riiki sissesõidu loana ja annavad ühtlasi õiguse peatumiseks 3 kuuni ilma erilise peatusloata. Seepärast kuulub Eesti-Soome vahel välispassi asemel maksma pandud eriline Eesti-Soome reisikaart kahtlemata nende paberite hulka, millest kõneleb N. S. § 977.

(Riigikohtu kr. osak. nr. 347 — 1930.)

Kas N. S. § 372. (alkäemaksu võtmine) 1916. a. redaktsioonis on meil oma maksvuse kaotanud seepärast, et see seadus ei olnud kahe kuu jooksul peale riigiduuma kokkuastumist valitsuse poolt duumale esitatud?

Vastus: § 372 ei ole oma maksvust meil kaotanud.

V. E. asjas (Riigikohtu toim. nr. 58 — 1930) on Riigikohus seisukohale asunud, et N. S. § 372. 1916. a. redaktsioonis on küll maksma pandud Vene riigi põhiseaduse § 87. kohaselt ja et selle paragrahvi järgi oleks keisri poolt maksma pandud N. S. § 372. oma jõu ja maksvuse kaotanud, kui see seadus oleks duuma poolt

tagasi lükatud või kui see ei oleks olnud kahe kuu jooksul peale duuma istungjärgu algust duumale esitatud, kuid nagu nähtub V. S. Kogust, ei ole ükski 1916. a. 31. jaan. 1917. a. oktoobrikuu riigipöördeni duuma istungjärk kestnud 2 kuud, nii et N. S. § 372. võis seaduslikul alusel, ilma et ta oleks maksvust kaotanud, duumale esitamata jääda. Ei ole ka andmeid, et tähendatud seadus duuma poolt oleks tagasi lükatud. Seepärast jõuab Riigikohus otsusele, et N. S. § 372. 1916. a. redaktsioonis on meil maksev.

(Riigikohtu kr. osak. nr. 373 — 1930.)

Kas on Kr. Kp. S. § 177. põhjal kassatsioonikautsjoni maksmisest vabastatud ka vahialused kahjusaajad?

Vastus: ei ole.

Kr. Kp. S. § 177. (R. T. 21 — 1928) põhjal on kassatsioonikautsjoni maksmisest vabastatud „riigi ja omavalitsuseasutused, vahiallolevad kohtualused, isikud, kellele antud vaesuseõigus, ja maksujõuetuks tunnustatud võlgnikud“. Vahi all olevatest kahjusaajatest ei räägi seadus sõnagi. Sellest selgub, et kass. kautsjoni maksmisest on vabastatud ainult vahi all olevad kohtualused, mitte aga vahi all olevad kahjusaajad.

(Riigikohtu kr. os. nr. 502 — 1930.)

Kui suur on varastatud asjade ostmise süüteo aegumise tähtaeg?

Vastus: kuus kuud.

R. N. S. § 21. põhjal on varguse, pettuse ja võõra vara omandamise aegumise tähtaeg kaheaastane, metsahävitamise aegumise tähtaeg üheaastane ja teiste R. N. S. ette nähtud süütegude aegumise tähtaeg kuuekuuline. R. N. S. § 180. ette nähtud süütegu — varastatud või pettuse teel saadud asjade ostmine või pantimine — ei ole esiteks vargusest või kelmusest osavõtmise, nagu end. Vene Senat ekslikult arvas oma seletusis nr. 47—1879 ja nr. 28—1885, sest siin puuduvad vargusest või kelmusest osavõtmise tunnused — teadmine, kust ja kellelt asjad varastatud või välja petetud; ja teiseks on ka selle süüteo eest ette nähtud karistus (arest või rahatrahv) kergem varguse, kelmuse ja võõra vara omandamise eest ette nähtud karistustest. Seepärast ei saa ka varastatud või välja petetud asjade ostmise (kui see ostmine ei toimunud äri sihil) aegumise tähtajaks võtta seda tähtaega (kaks aastat), mis R. N. S. § 21. ette nähtud varguse ja kelmuse jaoks, vaid selle süüteo aegumise tähtajaks tuleb võtta üldine R. N. S. ette nähtud süütegude aegumise tähtaeg, see on — kuus kuud.

(Riigikohtu kr. osak. nr. 768 — 1928.)

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.** Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

K. Mattieseni trükikoda O/Ü., Tartus, 1930.

korraldamisele Kogukonna-, asutiste- ja era-rendimaade korraldamise seaduse alusel?	329
Kas linnaomavalitsuse poolt renditamata elektrijaam, mis teotseb kogukondliku heaolu alal, kuulub riigi ärimaksu alla?	330
Kas riigirentnik on õigustatud nõudma administratiivkorras rendi alandamist ikalduse tagajärjel?	331
Kas riigiameetniku ümberpaigutamise kulud ja erakorralised kulud võivad riigisummadest kaetud saada juhul, kui ümberpaigutamine toimub ümberpaigutatava ametniku isiklikes huvides?	331
Kellel on õigus Riigimaade Korralduskomisjoni seadusejõusse astunud otsuseid, mis tehtud asjaarutamise korra olulise rikkumisega ja mis seotud võimupiiridest üleastumisega, muuta?	332
Kas valimisedel peab sisaldama tingimata kõike seda, mis Linnavolikogude valimise seaduse (R. T. 84—1926) § 16. lisas ette nähtud, s. o. ka liitumise märkuse?	332
Kas vallavolikogu võib volikogu liiget, kes puudunud mõjuvate põhjusteta kolmelt volikogu koosolekult järgemööda, lugeda oma otsusega volikogust mittelahkunuks?	333
Kas Planeerimise Peakomisjoni alaline liige on õigustatud Peakomisjoni otsuste peale antavaid kaebusi tagasi saatma?	333

K r i m i n a a l o s a k o n d :

Kas tööandja on kohustatud Tööst. töö sead. § 560. põhjal teatama vastavale töökaitsekomissarile õnnetusjuhust ettevõttes ka siis, kui õnnetus on juhtunud töölise enese hooletuse tõttu?	334
Kas riigi metsatööstuses olev vabapalgaline teenija kuulub riigiteenijate hulka?	334
Kas Vabariigi Valitsuse otsusega (R. T. 63—1929) maksuma pandud Eesti-Soome reisikaartide edasiandmine ja tarvitamine isikute poolt, kellele need ei ole välja antud, on karistatav N. S. § 977. järele?	335
Kas N. S. § 372. (alkäemaksu võtmine) 1916. a. redaktsioonis on meil oma maksvuse kaotanud seepärast, et see seadus ei olnud kahe kuu jooksul peale riigiduuma kokkuastumist valitsuse poolt duumale esitatud?	335
Kas on Kr. Kp. S. § 177. põhjal kassatsioonikautsjoni maksimisest vabastatud ka vahialused kahjusaajad?	336
Kui suur on varastatud asjade ostimise süüteo aegumise tähtaeg?	336

L i s a .

Riigikohtu 1929. a. otsused	33—48
---------------------------------------	-------

1930. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

üheteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Rägo (peatoimetaja), K. Grau, E. Maddison,
A. Palvadre, J. Reinhold, J. Uluots ja
E. Ein (tegevtoimetaja).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu ja välismaa seaduseandluse ülevaade, kodu- ja välismaa kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ 1929. a. Riigikohtu otsused.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

**Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.
Numbri suurus ühes lisaga 48—64 lk.**

Tellimishind: **7 krooni** aastas, üksiknumber **75 s.**

On veel saada ajakirja eelmisi aastakäike hinnaga (ühes lisaga): 1920. a. — 1 kr. 50 s., 1921. a. — 3 kr., 1922. a. — 8 kr., 1923. ja 1924. a. — 4 kr., 1925., 1926., 1927. ja 1928. a. — 4 kr. 50 s. ning 1929. a. — 7 kr.

Toimetuse ja talituse aadress: **Tartu, Aia tän. nr. 35, telefon nr. 81.**

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 75 senti

